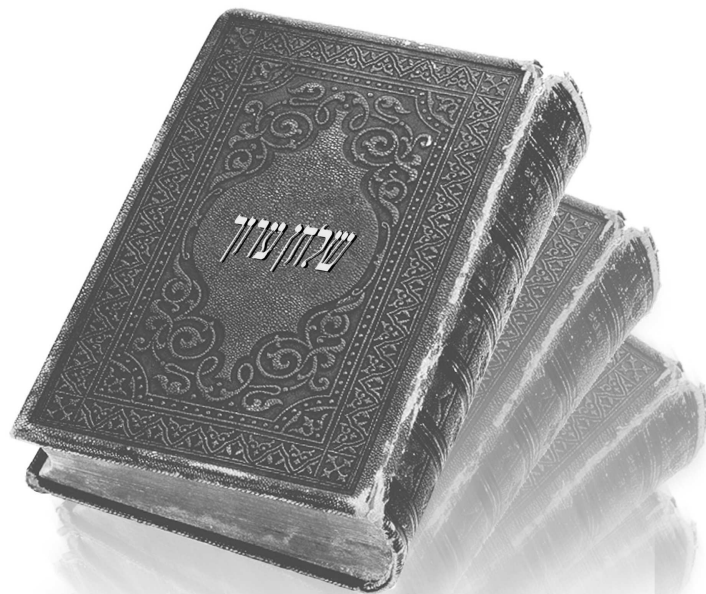

קנין הלכה

2

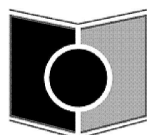
מראי מקומות

מס' 1

חודש אייר תש"פ

הלכות סת"ם ;

יו"ד סימן ער-רעג

Dirshu
דרשו ד' ועוז
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

קנין הלכה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

מראי מקומות

סימן ער

סעיף א

בסעיף זה מובאים שני עניינים:

א. מצות כתיבת ספר תורה.

ב. איסור למכור ספר תורה.

איסור זה אינו נובע ממצות הכתיבה, דאף אם יש לו כמה ספרי תורה אינו רשאי למכור שום ספר אלא לפי כללי ההיתר של מכירת ספר תורה.

מצות כתיבת ספר תורה

המקור בגמרא למצות כתיבת ס"ת הוא בגמ' סנהדרין דף כא, דאמר רבה אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה מצוה לכותבה משלו, שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת.

ופירש הרמב"ם [פרק ז הלכות ס"ת ה"א] דאף שהפסוק קאי רק על השירה, מ"מ מתוך שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות, [כמבואר בגמ' גיטין דף ס. וברמב"ם להלן הלכה יד] ממילא מתפרש הפסוק על כל התורה "כתבו לכם את התורה שיש בה שירה זו".¹

בשורש המצוה כתב הרא"ש [הלכות ס"ת סי' א] דכתיבת הספר נועדה ע"מ ללמוד בו, וכמפורש בפסוק "כתבו לכם את השירה הזו ולמדה את בני ישראל", ולכן נקט הרא"ש שהאידנא שאין רגילים ללמוד מתוך ספר תורה, מתקיימת עיקר המצוה בכתיבת חומשים ומשניות וגמרות ופירושיהם.

דברי הרא"ש האלו מובאים להלן [שו"ע סעיף ב], והפרישה [ס"ק ח, הובא בט"ז ס"ק ד ובש"ך ס"ק ה] ביאר בדעת הרא"ש דהאידנא שאין לומדים מתוך ס"ת אין בכתיבתו מצוה עשה, אלא בכתיבת שאר ספרים, והשאגת אריה [סי' לו הובא בפת"ש ס"ק ד] חלק על הפרישה וכתב דמצות כתיבת ס"ת אינה תלויה בתלמוד תורה, שהרי מבואר בגמ' שאפילו הניח לו אביו ס"ת מצוה לכותבה משלו.

האם נשים מצוות במצוה זו

כתב הרמב"ם בספר המצות [סוף מגין המצוות עשה] שנשים פטורות ממצוה זו, וכן כתב החינוך [מצוה תריג]. וכתב החינוך דהטעם הוא משום שנשים אינן מצוות בתלמוד תורה. ובשאגת אריה [סימן לה] תמה מנלן לפטור נשים, דהא אין זו מצוה עשה שהזמן גרמא, ואי משום שאינן מצוות בת"ת [וננקוט כהרא"ש ששורש המצוה של הכתיבה היא ע"מ ללמוד בה], והרי נשים מצוות ללמוד את הדינים הנוהגים בהן, ולכן הן מברכות ברכת התורה.

ובשו"ת בית הלוי [ח"א סי' ו] תמה על השאג"א דפשיטא דנשים אינן מצוות בתלמוד תורה מצד עצם הלימוד אלא רק כדי שידעו את הדינים שעליהן לקיים, ולכן אינן מצוות ללמוד דינים שאינם נוהגין בהן, ואשה שיודעת הדינים אינה מצווה ללמוד, משא"כ אנשים.

ביאורים והערות

1. והשאגת אריה [סי' לד] חקר אם המצוה היא רק בכתיבת השירה, אלא שהיות ואין כותבין פרשיות מהתורה ממילא צריך לכתוב את כל התורה, או שעיקר המצוה בכתיבת כל התורה, וכתב דהנפק"מ אם כתב את כל הספר, ואח"כ בלה או נקרע חלק ממנו, והשירה נשארה שלימה, דאם המצוה רק בשירה א"כ יש לו את השירה. והביא מספר המצוות לרמב"ם [מ"ע יח] שהמצוה היא כל התורה.

קנין הלכה

מראי מקומות

והבית הלוי [שם ס"ק ג] וכן המנחת חינוך [מצוה תריג] כתבו טעם אחר להא דנשים פטורות, עיי"ש שהאריכו לומר שהרמב"ם בהלכות ס"ת סובר שאין אדם יוצא חובתו בקניית ס"ת, כשם שאם ירש ס"ת אכתי חייב לכתוב ס"ת, וא"כ נמצא שעיקר המצוה היא במעשה הכתיבה, שיכתבנו האדם בעצמו או ע"י שלוחו, ומעתה פשוט דנשים אינן בכלל מצוה זו, שהרי מבואר בגמ' [גיטין דף מה:] שאשה פסולה לכתוב ס"ת שנאמר וקשרתם וכתבתם, כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה, וכיון שאינה כשירה לכתוב בעצמה אינה יוצאת י"ח גם ע"י שליח, דמי איכא מידי דאיהו לא מצי עביד ושלוחו מצי עביד.

כתיבת ס"ת ע"י שליח

כתב הרמב"ם [פ"ז הלכות ס"ת ה"א] וז"ל אם כתבו בידו הרי הוא כאילו קבלו מסיני, ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו, עכ"ל. וכתב ע"ז המנחת חינוך [מצוה תריג] דלא נתפרש בגמ' שיכול לכתוב ע"י אחר, אך מ"מ פשוט הוא, שהרי שלוחו של אדם כמותו. ולכאורה מבואר כן בגמ' שבת [דף קלג:], עיי"ש בברייתא דתניא "התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה וכו' ספר תורה נאה וכו' לבלר אומן". ומבואר עוד לכאורה בהך ברייתא שאם אדם יכול לכתוב בעצמו אך אין כתבו נאה, עדיף לכותבו ע"י לבלר אומן משום הידור במצוה.

כתיבת ס"ת בשותפות

האחרונים דנו אם יוצאים ידי מצות כתיבת ס"ת בשותפות, ועיין בפת"ש [ס"ק א] שהביא שנסתפק בזה בשו"ת בית אפרים [חיו"ד סי' סג]. עוד הביא מספר פרדס דוד שרן בתחילה לומר דכשם שלענין אתרוג מבואר בגמ' [ב"ב דף קלז:] שאין אדם יוצא ידי חובה בשותפות דבעינן שיהא כולו שלו, ה"נ נימא במצות כתיבת ס"ת, ומכאן זה תמה בספר הנ"ל על מנהג העולם שמתאגדים חבורות וכותבין ביחד ס"ת וסוברים שמקיימים בזה את המצוה, אולם בהמשך דבריו צידד להקל.

ובהגהת רע"א הביא מספר תורת חיים [סנהדרין דף כא:] שכתב שאדם שכתב ס"ת אל יקדיש את הס"ת לציבור, דכיון שמקדיש הרי הוא של הקדש ואינה שלו ואינו יוצא בה ידי המצוה, ודייק מזה רע"א דסובר התו"ח שאין אדם יוצא בשל שותפות, דאל"כ הרי כשמקדיש לציבור אכתי גם לו יש חלק בה.

ובאור שמח [פ"ז הלכות ס"ת ה"ט] משמע שסובר שיש להבחין בזה בין ס"ת של שותפים לבין ס"ת של ציבור, דבס"ת של שותפין אפשר דיוצא י"ח המצוה, משא"כ בס"ת של ציבור שאין לכל יחיד ויחיד חלק פרטי בספר כלל². אמנם הוסיף האו"ש שגם את"ל שיוצאין י"ח בס"ת של שותפים היינו דוקא אם כל השותפים בני חיובא, אבל אם נטלו תרומות גם מנשים, א"כ עד כמה שהאשה שותפה עמו בספר, אין מקיימים בזה מצות כתיבת ס"ת [אף שהספר עצמו כשר]. ובחידושי הר"ם [סימן זה] כתב בקצרה לקיים את המנהג שיוצאין י"ח מצוה זו בשותפות³.

קנה ספר תורה מהשוק

בגמרא [מנחות דף ל.] איתא הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, כתבו מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני, אמר

ביאורים והערות

2. וציין האור שמח לגמ' מנחות [דף כא:] שמבואר דאף שהכהנים נותנים מחצית השקל ויש להם חלק בקרבנות הצבור מ"מ מנחת הצבור נאכלת ואינה נידונית כמנחת כהן. [אמנם עיין רש"י במדבר טז, טו]. ויש להוסיף עוד את המבואר במסכת נדרים [פרק השותפין] שנכסי בני העיר נחשבים נכסי שותפות, ויכול אדם לאסור את חלקו על האחר בקונם, משא"כ נכסי כלל ישראל אינם כנכסי שותפות ואין אדם יכול לאסור את חלקו על האחר בקונם].
3. וע"ע בזה בספר קה"י סנהדרין [סי' יד].

קנין הלכה

מראי מקומות

רב ששת אם הגיה בו אפילו אות אחת מעלה עליו הכתוב כאילו כתבו. ופירש"י [ד"ה כחוטף] וז"ל ומצוה עבד, אבל אי כתב הוה מצוה מפי עב"ל. אמנם הרמ"א כתב [סעיף זה] דכשאמרו דהוי כחוטף מצוה מן השוק נתכוונו לומר שאינו מקיים בזה מצוה.⁴ והט"ז [ס"ק א] נקט שהעיקר כרש"י שהלוקח ס"ת מקיים מצוה, וכן נקט הגר"א [ס"ק ג].

וברמב"ם [ספר המצוות מצוה יח] כתב שאם קונה ס"ת מקיים בזה את המצוה, אמנם ביד החזקה [פ"ז הלכות ס"ת ה"א] לא הביא הרמב"ם דין זה של הקונה ס"ת כלל.

הבית הלוי [שו"ת ח"א סי' ו ס"ק ב] האריך לומר שדעת הרמב"ם שאינו מקיים מצוה בלקיחת ספר מהשוק, ונקט שהרמב"ם למד זאת מהגמ' סנהדרין [דף כא:]: שמבואר שאדם שירש ס"ת אינו מקיים בו את המצוה, עיי"ש שאמרו דאעפ"י שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו. ונקט הבית הלוי שאין סברא לחלק בין ירש ס"ת לקנה מן השוק, דאם המצוה שיהיה לו ס"ת גם בירושה יש לו, ואם המצוה לכתוב הוא או שלוחו, גם הקונה מהשוק אינו מקיים את המצוה, שהרי אינו כותב.⁵

ובדעת רש"י דנו האחרונים איך ליישב את הגמ' הנ"ל [סנהדרין] שאין אדם יוצא י"ח בס"ת שהניחו לו אבותיו.

וכתב הבית הלוי [שם] והגאון ר' זאבל איגר, [גדפסה תשובתו בליקוטי תשובות רע"א, הוצאת המאור ח"ד יו"ד סי' סה] דצ"ל שזו מחלוקת אמוראים, ואם נפסוק שהלוקח מן השוק קיים מצוה ה"נ בירש מאבותיו דסו"ס יש לו ס"ת. אמנם מדברי הט"ז [ס"ק א] והגר"א [ס"ק ו] שפסקו שהלוקח מן השוק מקיים מצוה, ומאידך גיסא פסק השו"ע שאינו יוצא בס"ת שהניחו לו אבותיו, מוכח שמחלקים בין לוקח ליורש, שלוקח מקיים מצוה ויורש אינו מקיים מצוה.⁶

כתב ס"ת ונתנו לאחר או שנשרף

כתב בספר תורת חיים [הובא בהגהות רע"א] דאם כתב ס"ת באופן שקיים את המצוה אל יקדישנו מעתה לציבור, דא"כ הרי הוא מעתה של הקדש ואינה שלו ובטלה מצותו.

והפת"ש [ס"ק ג] הביא מספר בני יונה שכתב דאף אם נקרע הס"ת או נשרף קרוב לודאי שיצא ידי מצות הכתיבה, וכ"ש באופן שרק נאבד ממנו, אך הוא מצוי באיזה מקום, וכ"ש בהקדישו לציבור. [והוסיף דמסתמא לא הקדישו אלא שיהא מיוחד לקריאת

ביאורים והערות

- והנה הד"מ העתיק את דברי תוס' [שם ד"ה אם הגיה], ומשמע שנקט שתוס' חולקים על רש"י וסוברים שאם הס"ת היה אצל ישראל אחר והיה ס"ת כשר שאינו טעון הגהה, אין מצוה בלקיחתו, דמפקיע את המצוה מישראל זה ומעבירה לרשותו. ורק באופן שהס"ת היה טעון הגהה והיה בעבירה אצל המוכר, דאסור להשהות ס"ת שאינו מוגה, אז מקיים מצוה בלקיחתו וכאילו כתבו. אך בט"ז [ס"ק א] משמע שלא נקט שתוס' חולקים על רש"י בזה.
- והא דאם הגיה בו אות אחת מקיים המצוה, כמבואר בגמ' וברמב"ם, נקט הבית הלוי דזה משום שהוא משלים את כתיבת הספר, וכן הוא נוקט לדינא גם בס"ת שירש מאבותיו, שאם הגיה בו אות אחת קיים את המצוה [ודלא כהשאג"א (סי' לד) שלא כתב כן לענין ירושה, והצריך לכתוב את כל הספר].
- והנה הט"ז [ס"ק א] הביא שמצא כתוב [והן דברי הרש"ל בביאורו לטור, הובא בפרישה סוף סימן זה] שאם קנה ס"ת מגוי שגזלו או לקחו מישראל, מקיים בזה את המצוה, והכוונה בזה ע"ד מש"כ תוס' דהגיה בו אות אחת מקיים הוא, משום שהיתה בעבירה אצל הראשון. משא"כ אם קנה ולא הוצרך להגיה לא קיים בזה מצוה דמה לי הכא מה לי התם, בכל גוונא הס"ת ביד ישראל. ולכן אם הס"ת ביד גוי סובר הרש"ל דאף לפי תוס' אם קנאו ממנו מקיים מצוה גמורה, שהרי הס"ת אינו ביד ישראל והוא מעלהו לרשות ישראל. ונמצא שבאופן זה מקיים מצוה גמורה אף שלא כתב בו כלל, והיינו שלפי הרש"ל אין המצוה בכתיבה בדוקא.
- בטעם החילוק אפשר שהוא משום דירושה היא ממילא ולא טרח בה כלל, ונמצא שלא הוא הביא הס"ת לרשותו אלא משמים הביאו לו, משא"כ בלוקח ס"ת שע"י מעשיו בא הס"ת לרשותו.

קנין הלכה

מראי מקומות

הציבור, אבל מצות הכתיבה שייר לעצמו.⁷

עוד הביא הפת"ש מהספר פרדס דוד פרשת כי תצא ומספר תורת נתנאל [לבעל הקרבן נתנאל] שנקטו דאף אם אבד הספר לא נתבטלה מצותו, וכן מנהג העולם שאם כתב ס"ת לעצמו ואבד ממנו אין נוהגין לכתוב שוב ס"ת.⁸

איסור מכירת ספר תורה

האיסור למכור ספר תורה אינו נובע ממצות כתיבת ספר תורה שנתבארה לעיל [סעיף זה], אלא הוא מכלל הסוגיא של מכירת תשמישי קדושה ובית הכנסת שנתבארה בגמ' [מגילה דף כו-כו].⁹ והנה ברין מכירת בית הכנסת ושאר תשמישי קדושה מבואר בגמ' [שם דף כו] שיש שני אופנים:

- א. אם בני העיר מכרוהו בלי ז' טובי העיר, צריך לקנות בדמים חפץ שקדושתו מעולה יותר מקדושת החפץ שנמכר.¹⁰
- ב. אם מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, יכולים להוציא את הדמים לחולין, והטעם הוא משום שז' טובי העיר עם אנשי העיר הם האפוטרופים על בית הכנסת ועל תשמישי הקדושה ועל דעתם הקדישום, ולכן רשאים הם לשנותם. [ובגמ' (מגילה שם) נתבאר שבית הכנסת של כרכים אין זכות לאנשי העיר למכרו כיון שבאים להתפלל בו רבים שאינם מבני העיר והוא נחשב שייך לכלל הציבור, ומאידך נתבאר (שם) בגמ' דאמר רב אשי האי כי כנישתא דמתא מחסיא אע"ג דמעלמא אתו לה כיון דאדעתא דידא קאתו אי בעינא מזבנינא לה, ומשמע שרב אשי לחוד היה רשאי למוכרה ולא הוצרך כלל לז' טובי העיר במעמד אנשי העיר].

יחיד המוכר ס"ת שלו

הראשונים נחלקו בהך דינא שנאמר שאין אדם רשאי למכור ס"ת אף שיש לו ספרים נוספים:

- א. רבינו מנוח [הובא בב"י ובש"ך ס"ק א] כתב דהאיסור הוא דוקא אם הספר מיועד לקרוא בו ברבים, אבל ס"ת של יחיד רשאי למכרו ולעשות בדמים מה שירצה, והטעם הוא משום שיחיד בשלו נחשב כז' טובי העיר במעמד אנשי העיר [וכפי שהובא לעיל מדברי רב אשי במגילה דף כו בבית הכנסת שלו]. וכן כתב המרדכי [מגילה סי' תתכב] בשם הראב"ה, [והוסיף שמ"מ אינו רואה סימן ברכה],¹¹ ובנ"י ובאורחות חיים בשם רבינו משולם, וכן כתב הטור בדעת הרא"ש.¹²
- וכתב הפתחי תשובה [סי' רפב ס"ק מז] בשם ספר יד הקטנה דהיתר זה אינו מתייחס לס"ת שקיים בו מצות כתיבת ספר תורה,

ביאורים והערות

7. ואפשר שכונתו שלא הקדיש את גוף הספר, אלא רק את ההשתמשות שלו מסר לציבור ואילו גוף הספר נשאר שלו.
8. וע"ע במנחת חינוך [מצוה תריג אות ה] שתמה על התורת חיים, דאיך אמרה הגמ' שמותר למכור ס"ת כדי ללמוד תורה או לישא אשה, וסתמא מיירי גם כשאין לו אלא ס"ת אחד שכתבו לעצמו לקיים המצוה, ואת"ל שע"י המכירה של הספר הוא מבטל ממנו את המצוה לא מצינו שיהא מותר לעקור ממנו מ"ע דאורייתא ע"מ שיוכל ללמוד תורה או לישא אשה.
9. אמנם בשו"ת ראנ"ח [מים עמוקים סוף סי' סד הובא בהגהות רע"א לשו"ע או"ח סי' קנג ס"י] נסתפק אולי לא נאמר האיסור למכור ס"ת אלא לאיש שהוא מצווה על כתיבתו, ולא לאשה. הראנ"ח קאי על שיטת הרמב"ם והריב"ש שתובא להלן שלא התירו גם ליחיד למכור ס"ת שלו, אף שיחיד בשלו נחשב כז' טובי העיר, משום קדושת הספר, ועל זה נסתפק כנ"ל.
10. ובית הכנסת שנמכר יצא לחולין, כן מבואר ברש"י [דף כז: ד"ה ולרבנן] וכן משמעות הראשונים והפוסקים. רק ברש"י דף כו. [ד"ה לא שנו] משמע שגם בית הכנסת קאי בקדושתו, ותמה בזה רע"א בהגה שם.
11. ובדברי רבינו מנוח מבואר שמה שנאמר בגמ' שאינו רואה סימן ברכה קאי על ספר המיועד לקרות בו ברבים, ולא בס"ת דיחידים, והפוסקים העתיקו כראב"ה שגם בס"ת דיחיד אינו רואה סימן ברכה [עולת תמיד, אליהו רבה, הובאו במשנה ברורה סי' קנג ס"ק ס].
12. אמנם ברא"ש לא נתפרש היתר למכור לכתחילה, אלא כתב שאם יחיד מכר את הספר שלו רשאי הוא לעשות בדמים כרצונו.

קנין הלכה

מראי מקומות

אלא למי שיש לו כמה ספרי תורה, אבל ס"ת שכתבו לשם המצוה בודאי אסור למוכרו.

ב. אמנם בדעת הרמב"ם [הל' ס"ת פ"י ה"ב] כתב הנ"ל דסובר דאפילו יחיד בשלו אינו רשאי למכור ס"ת, וצ"ל שזה דין מסויים בכבוד ספר תורה, וכן כתב הריב"ש [סי' רפה].

והשו"ע להלן [סי' רפב סעיף יח] וכן באו"ח [סי' קנג ס"י] הביא את שתי הדיעות ולא הכריע.¹³ ולענין תשמישי הספר תורה כתב המג"א [סי' קנג ס"ק כג] דנראה שגם הרמב"ם והריב"ש יתירו, ותמה על השו"ע [יו"ד סי' רפב סעיף יח] שהביא את המחלוקת גם על תשמישי הס"ת, וכתב דאפשר דמש"כ השו"ע ויש מי שאוסר קאי רק על ס"ת ולא על תשמישי הספר.

מכירת ספר תורה ישן על מנת לקנות חדש

בגמ' [מגילה דף כז.] נסתפקו אם מותר למכור ס"ת ישן ע"מ לקנות בדמים ס"ת חדש,¹⁴ ויסוד הספק הוא אם יש לאסור זאת כיון שאינו מעלה את הדמים בקדושה, או דכיון שאי אפשר להעלותו בקדושה הואיל ואין קדושה מעולה יותר מקדושת ס"ת, לכן שרי.

ונתבאר בגמ' שהספק הוא באופן שהס"ת החדש כבר מוכן אצל הסופר וצריך רק לשלם עבורו, שבאופן זה אין חשש פשיעותא, אבל אם הספר החדש עדיין אינו מוכן, פשיטא דאסור למכור את הספר הישן שמא יפשעו ולא יקנו את החדש. הספק בגמ' לא נפשט, ונחלקו הראשונים מה נקטינן להלכה:

א. רבינו מנוח [הובא בב"י ובלבוש] כתב שאין למכור ס"ת ישן כדי לקנות חדש מחשש שמא יפשעו ולא יקנו ס"ת חדש. ומבואר מזה שנקט את עצם הספק בגמ' לקולא, והיינו דכאשר הס"ת החדש כבר מוכן אצל הסופר ואין חשש פשיעה, מותר למכור את הישן.

ב. הר"ן [מגילה דף ז: בדפי הרי"ף] והריב"ש [סי' רפה] נקטו שאף באופן שהספר החדש מוכן כבר אצל הסופר, אסור למכור את הישן כדי לקנות ס"ת חדש, והטעם הוא משום שאינו מעלה את הדמים בקדושה. וכן סתמו הרי"ף והרא"ש, וכן מפורש בהגהות אשר"י, וכן נקטו הש"ך [ס"ק ג] והמג"א [סי' קנג ס"ק ד], וכן פסק המשנה ברורה [שם ס"ק יא].

ביאורים והערות

13. ועיין פמ"ג בסוף הפתיחה לאו"ח [אות כז] שכתב דלכאורה כאשר השו"ע כותב יש מי שאוסר ויש מתירים נמצא שהרבים מתירים והלכה כמותם. והנה באו"ח [סי' קנג ס"י] כתב השו"ע בסגנון יש מתירים ויש מי שאוסר, ולפי"ז נמצא שדעתו להקל, וביו"ד [סי' רפב סעיף יח] כתב השו"ע בלשון יש מי שאוסר ויש מי שמתיר שניהם בלשון יחיד. עוד ציין הפמ"ג [שם] למה שכתב בא"א [סי' קצח ס"ק יב] שלכאורה כאשר השו"ע כותב י"א וי"א דעתו כדיעה האחרונה.

וכתב האחיעזר [ח"ג סי' עט ס"ק ב] דלכתחילה אין להקל בזה כיון שנחלקו בזה הפוסקים, אך א"צ למחות בהמקילין כיון שהפוסקים לא הכריעו בזה והוי ספיקא דדינא וספק דרבנן להקל. ובספר קול יעקב על הלכות סת"ם [מבעל כף החיים] כתב שבדעת השו"ע נראה דדעתו להחמיר בזה, מזה שהביא [סי' רפב ס"י] כתב האוסרים באחרונה, ומזה שסתם בסי' ער שאסור למכור ס"ת.

ובשו"ת מהרש"ם [ח"א סי' יח] כתב צירוף נוסף להקל למכור ס"ת של יחיד, משום שאין אנו בקיאין בחסרות ויתירות [וכעין מש"כ בשאגת אריה סי' לו דמה"ט אין נזהרים היום לקיים מצות כתיבת ס"ת].

14. לפי רבינו מנוח והמרדכי ורבינו משולם שהובאו לעיל בסמוך, הספק של הגמ' הוא בס"ת של יחיד אשר ייעד אותו לקרות בו ברבים אך לא הקדישו לרבים, אבל ס"ת של יחיד שאינו מיועד לקרות בו ברבים, רשאי היחיד למוכרו ולעשות בדמים מה שירצה. וכן רשאים ז' טובי העיר למכור ס"ת של העיר.

קנין הלכה

מראי מקומות

מכירת ס"ת כדי לכתוב ס"ת שכתבו נאה יותר

כתב בשו"ת חת"ס [יו"ד סי' רנד] שאין למכור ס"ת כדי לכתוב ס"ת שהכתב שלו מהודר יותר, וכן אין למכור ס"ת שקנה מן השוק כדי לכתוב בעצמו או ע"י שליח, דכיון שאינו מעלה את הדמים בקדושה ה"ז אסור. הברכי יוסף [יו"ד סי' ער ס"ק ה] הביא בשם שו"ת בית דוד [יו"ד סי' קלט] שאם בספר החדש יש בו עדיפות דכשרות, מותר למכור את הישן ולהפקיד את דמיו עד שיקנה את החדש. [מירי בס"ת שאינו כשר לכתחילה משום שלא היה בין שיטה לשיטה כמלוא שיטה, ואולי בכה"ג מורה החת"ס דשרי למכור את הישן לקנות חדש].

מכירת שאר ספרים

כתב המג"א [סי' קנ"ג ס"ק כג] שבשו"ע [יו"ד סי' ער] משמע שגם שאר ספרים דינם כספר תורה ואסור למכורם אלא ללמוד תורה או לישא אשה.

מי שאין לו מה יאכל אי שרי למכור ספר תורה

בגמ' [מגילה דף כז.] ת"ר לא ימכור אדם ס"ת אע"פ שאינו צריך לו, יתר על כך אמר רשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס"ת או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם, וכן כתב הרמב"ם [פ"י הל' ס"ת ה"ב] דאסור לאדם למכור ס"ת אפילו אין לו מה יאכל. ובתנאים מיימיות [שם אות ד] כתב לחלוק על הרמב"ם, דאדרבה מזה שהגמ' נקטה רק שאינו רואה סימן ברכה משמע שאין בזה איסור, וכדמצינו בגמ' פסחים [דף נ:]: לענין העושה מלאכה בערב שבת שאינו רואה סימן ברכה, ואמרו ע"ז סימן ברכה הוא דאינו רואה הא שמותי לא משמתינן ליה. [הב"י כתב ליישב דעת הרמב"ם דהכי משמע בסוגיא דהא דאינו רואה סימן ברכה הוא משום שיש בזה איסור]. ועוד הביא הגמ"י מהירושלמי [סוף בכורים] שאמר רשב"ג דאם מותר למכור ס"ת כדי ללמוד תורה ולישא אשה כ"ש משום כדי חייו. וכתב הדרכי משה [ס"ק ב] דאפשר שמה שכתב הרמב"ם [והטור] דאין לו מה יאכל, היינו שאין לו אלא ע"י הדחק, אבל אי אין לו כלל אה"נ דשרי למכור ס"ת, וכן העתיק הרמ"א [סעיף א]. וכתב הש"ך [ס"ק ב] דיטול צדקה מן הגבאים ולא ימכור ס"ת.

מכירת ס"ת ללמוד תורה

בגמ' [מגילה דף כז.] איתא דמותר למכור ס"ת כדי ללמוד תורה, ופירש"י דהיינו שמוכר את הס"ת כדי להתפרנס בדמיו כשלומד תורה. וכתב הפמ"ג [או"ח סי' קנ"ג א"א ס"ק כד] דמותר למכור ס"ת אף כדי להתפרנס מדמיו בריוח, דאם הכוונה שאין לו כלל פרנסה הרי מותר למכור אף שלא ע"מ ללמוד תורה, וכפי שנתבאר לעיל מדברי הדרכי משה והרמ"א¹⁵ וכן העתיק המשנה ברורה [סי' קנ"ג ס"ק סג].

מכירת ספר תורה כדי לקנות גמרא ופוסקים

הפמ"ג [או"ח סי' קנ"ג א"א ס"ק כד] הסתפק דאולי יהא מותר למכור ס"ת כדי לקנות גמ' ופוסקים וללמוד בהם, דכיון שההיתר למכור ס"ת כדי ללמוד תורה הוא משום שלימוד גדול שמביא לידי מעשה, וא"כ ה"נ קניית ספרים אלו תביאנה לידי מעשה, והעתיק המשנה ברורה [ס"ק סג] את הספק הזה.

ביאורים והערות

15. לכאורה הכרחו של הפמ"ג ברש"י דשרי אף כדי להתפרנס בריוח צ"ע, דבפשטות יש לומר דמש"כ רש"י להתפרנס בדמיו מיירי באדם שיכול לעבוד ולהתפרנס והוא מוכר ס"ת כדי שיהא פנוי ללמוד תורה, וא"כ אולי מיירי דוקא במי שאם לא ימכור את הס"ת לא יוכל ללמוד כי לא תהיה לו פרנסה כלל, אך במי שיכול ללמוד בלי למכור ס"ת ויתפרנס על ידי הדחק, מנלן שמותר למכור ס"ת להתפרנס בריוח.

קנין הלכה

מראי מקומות

מכירת ס"ת לישא אשה

כתבו הפוסקים שה"ה דמותר למכור ס"ת של רבים כדי להשיא יתום עני המוטל על הציבור.

מכירת ס"ת שכתבו לקיום מצות כתיבת ספר תורה

מסתימת השו"ע [סעיף ב'] והפוסקים משמע שלצורך לימוד תורה ונשיאת אשה שרי למכור גם את הספר שכתבו לקיום המצוה של כתיבת ס"ת.

סיכום דיני מכירת ספר תורה

מכל האמור נמצא שבמכירת ספר תורה יש לדון מכמה צדדים:

א. דיני מכירת תשמישי קדושה [שנתבארו בפרק ב' דמגילה]: מותר למכור כדי ללמוד תורה ולישא אשה. ולענין של יחיד הבאנו לעיל את מחלוקת הראשונים אי שרי למוכרו ולהוציא דמיו לחולין כעין דין ז' טובי העיר, או דמשום כבוד התורה אין להתיר.

ב. ביטול מצות עשה של כתיבת ס"ת: לדעת התורת חיים המובא בהגהת רע"א ובפת"ש [ס"ק ג'] אם יש לו רק ס"ת אחד שקיים בו את מצות כתיבת ס"ת, אסור למוכרו משום שמבטל ממנו בזה את המצוה. ומ"מ מותר למכור את הס"ת לצורך לימוד תורה או לישא אשה.

ונתבארו כמה אופנים שלצורכם מוכר את הס"ת:

- א. לצורך לימוד תורה ולישא אשה שרי בכל ענין, וכן לפדיון שבויים ולמי שאין לו כלל מה לאכול.
- ב. לצורך קניית ס"ת חדש נקטו הש"ך והמג"א לאסור אף באופן שהס"ת החדש מוכן ואין חשש פשיעה, דסו"ס אינו מעלה את הדמים בקדושה [ולא כרבינו מנוח].
- ג. יחיד המוכר ס"ת שלו כדי להשתמש בדמיו לצרכי חולין, נחלקו בזה הראשונים והשו"ע לא הכריע בזה.
- ד. ז' טובי העיר המוכרים ס"ת של העיר במעמד אנשי העיר כדי להשתמש בדמים לצרכי חולין, נחלקו בזה הפוסקים: המג"א [סי' קנ"ג ס"ק כג'] נקט שגם בזה נחלקו הראשונים, והלבוש והא"ר נקטו שבוה כו"ע מודו דשרי [משנ"ב סי' קנ"ג ס"ק כב].

קנה ס"ת ע"מ למוכרו

כתב הט"ז [או"ח סי' קנ"ג ס"ק י'] דנראה שאם קנה את הס"ת מלכתחילה ע"מ למוכרו שרי, דאל"כ נאסר גם על הסופר למכור ספרי תורה שכותב.

ואם נפל לו בירושה ס"ת, כתב הפמ"ג [סי' קנ"ג א"א ס"ק כב'] שבוה לא קיימת סברת הט"ז הנ"ל ואסור למוכרו, [ואם נהגו למכור ה"ז משום שסמכו על המתירים למכור ס"ת של יחיד]. ובספר תורת חיים [ס"ק כ'] כתב שדין היורש כדין הלוקח ורשאי למוכרו.¹⁶

סעיף ב

מקור דברי השו"ע הוא ברא"ש הלכות ס"ת סי' א, והובאו בב"י. ונחלקו הפוסקים בביאור דברי הרא"ש:

ביאורים והערות

16. הכף החיים [ס"ק צ'] כתב דנראה שהדבר תלוי במחשבתו של היורש בזמן הירושה, שאם מתחילה נתכוין למכור את הספר ה"ז כלוקח ע"מ למכור ושרי, ואם מתחילה נתכוין לשמרו לעצמו ואח"כ נמלך אסור למכרו.

קנין הלכה

מראי מקומות

א. הב"י והלבוש והמעדני יו"ט והגר"א נקטו דבדאי לא נתכוין הרא"ש לומר שהכותב ס"ת האידנא אינו מקיים מצוה, ואי משום שאין רגילים ללמוד מתוך ס"ת, א"כ אדרבה היו צריכים להורות לכתוב ס"ת וללמוד מתוכה, אלא כוונת הרא"ש שגם בכתיבת חומשי תורה ומשנה וגמרא מקיים את המצוה.

ב. הפרישה [ס"ק ח] והש"ך [ס"ק ה] נקטו לעיקר בדעת הרא"ש שאכן האידנא אין מצוה בכתיבת ס"ת, והוסיף הפרישה שכיון שהורגלו האידנא להקל לכתוב פרשיות מן התורה, א"כ אין ראוי לזלזל בכבוד ס"ת בחינם, וללמוד מתוכה שלא לצורך.

והט"ז כתב שאף שמלשון הרא"ש עצמו משמע טפי כהפרישה, מ"מ נכונים דברי הב"י, דהואך נבטל מעשה של כתיבת ס"ת בחילוף הדורות.

ובספר שאגת אריה [סי' לו] טען כנגד עיקר סברת הרא"ש דאטו עיקר המצוה לכתוב ס"ת כדי ללמוד בה, א"כ גם כשיש ס"ת מאבותיו יש לו ספר ללמוד בו, ובע"כ עיקר המצוה לכתוב ס"ת שתהא אצלו.

אין אנו בקיאים בחסידות ויתירות

השאגת אריה [סי' לו] כתב דממעם אחר לא נהגו להקפיד על מצוה זו של כתיבת ס"ת, הואיל ואין אנו בקיאים בחסידות ויתירות, כמבואר בגמ' [קידושין דף ל.], וכיון שס"ת שחסרה בו אות אין בו קדושת ס"ת א"כ אין מקיימים בו את המצוה, ולכן לא נהגו להזהר במצוה זו.

והוסיף השאג"א דאף שברור שמדרבנן חייב לכתוב ס"ת בזה"ז כדי ללמוד בה, דאל"כ היתה תורה משתכחת מישראל, וכיון שעל כרחנו צריך לכתוב חומשי תורה ראוי לכתובן בקדושת ספר תורה לכל דבר, אך מ"מ מאחר שכתב הרא"ש שבימינו בלא"ה אין רגילים ללמוד מתוך ס"ת בטלה גם המצוה דרבנן. [וסיים דלכן יש לצדד קצת לפמור את הנשים ממצות כתיבת ס"ת לגמרי, דלא שייכא בהו המצוה דרבנן שהוא כדי ללמוד בו].

סימן רעא

סעיף א

בסעיף זה יש ללמוד גם את דיני העיבוד שבטור ובשו"ע או"ח סי' לב סעיפים ח-י [טור ב"י ט"ז מג"א רע"א משנ"ב וביה"ל].

מקור הדין דבעינן דוקא עור בהמה וחיה ועוף טהורים הוא בגמ' שבת דף קח. וכן במסכת סופרים פ"א ה"א, ושם נתבאר גם דכשר גם עור של נבילות וטריפות שלהם.

וכתב המג"א [סי' לב ס"ק יד] בשם הירושלמי המובא בתוס' סוטה [דף יז: סוד"ה לא] דגם מגילת סוטה אין לכתוב על עור בהמה טמאה, שמא תאמר איני שותה וגמצא השם נגנו על עור בהמה טמאה. וכתב המג"א דלפי"ז גם שאר ספרים שיש בהם שמות אסור לכתוב על עור בהמה טמאה, וכתב הפמ"ג דהיינו ספרי הגמ' והפוסקים, והוסיף דאם כתבו השם רק ברמז י"ל דשרי לכתוב, והובא בביה"ל [סי' לב סי"ב ד"ה תורת].

עור של איסור הנאה

הפמ"ג בפתיחה להלכות תפילין וכן בסימן לב [מ"ז ס"ק כז] הסתפק אם עור של איסור"ג כגון עבודה זרה כשר לבתים ולפרשיות. והביא את הגמ' בראש השנה [דף כח.] שאין לתקוע לכתחילה בשופר של ע"ז משום דמאים, וה"נ אין לעשות לכתחילה תפילין מעורות של ע"ז. [ולענין דיעבד ציין לשו"ע אה"ע סי' קכד ס"א ולרמ"א שם, שגט שכתבו על איסורי הנאה המעונים ביעור מן

קנין הלכה

מראי מקומות

העולם ועומדים להשרף, פסול כיון שכל העומד לישרף כשרוף דמי.¹⁷

עיבוד לשמה

המקור בגמרא שספר תורה צריך עיבוד לשמה הוא בגמ' גיטין דף נד. וכתב הפמ"ג [או"ח סי' לב א"א ס"ק יג] שעצם החיוב לעבד את העור הוא הלכה למשה מסיני, דכיון שההלכה אומרת לכתוב ס"ת על הגויל ותפילין על הקלף, ממילא כלול בזה חובה לעבד את העור, דבלי עיבוד, עור מיקרי ולא גויל או קלף.

האם עיבוד לשמה הוא מן התורה

אמנם לגבי הא דבעינן עיבוד לשמה כתב הפמ"ג [שם] דאינו אלא מדרבנן, וכתב דכן משמע גם מתשובת הרמב"ם לחכמי לונד [שהובאה בכ"מ פ"א תפילין הי"א] שכתב שס"ת ותפילין צריכין עיבוד לשמה, משא"כ מזוזה. והטעם הוא, דכיון שס"ת ותפילין הם חובת הגוף ותדירים, לכן הוצרכו לעשות להן חשיבות יתירה, והוצרכו עיבוד לשמן כדי שיהיה בעיבודן למען יעמדו ימים רבים, אבל מזוזה אינה חובת הגוף ורק מי שיש לו בית חייב במזוזה, לכן לא הוצרכה עיבוד לשמה. ונקט הפמ"ג שטעם זה מלמד שדין העיבוד לשמה הוא רק דרבנן.

אמנם הביה"ל [סי' לב ס"ח ד"ה וצריך] אחרי שהביא את דברי הפמ"ג הנ"ל, כתב שמדברי שו"ת רע"א [סי' ב] משמע שעיבוד לשמה הוא מן התורה [ולכן כתב דלא מכשרינן עיבוד ע"י ברירה, וכפי שיוכח להלן]. גם החזו"א [סי' ו ס"ק יא] כתב שעיבוד לשמה הוא מן התורה, והביא דרך משמע בגמ' [מנחות דף מב: וסנהדרין דף מח:].

שיטת רש"י וסיעתו בדין עיבוד לשמה

בגמ' [סנהדרין דף מח.] נחלקו אב"י ורבא אם הזמנה מילתא או לאו מילתא, ואמרו ע"ז [שם ע"ב] דפליגי בזה תנאי, והביאו ברייתא דת"ק סבר שעור הבתים כשר אע"פ שלא עיבדו לשמן, ורשב"ג סבר שאם לא עיבדו לשמן ה"ז פסול. ונחלקו הראשונים בביאור הגמרא:

רש"י [בסוגיא] והתוס' רי"ד [גיטין דף נד] פירשו דרשב"ג דס"ל דבעי עיבוד לשמה סובר שהזמנה מילתא, ולכן מעשה העיבוד שהוא מעשה הזמנה, הוא מעשה חשוב מכלל מעשי הכנת תפילין ולכן בעי לשמה, ות"ק סבר דהזמנה לאו מילתא ולכן אין חשיבות למעשה העיבוד ולא אכפת לן בו, וא"צ להיעשות לשמו.

תוס' [ד"ה אע"פ] הקשו ע"ז דא"כ קשיא הלכתא אהלכתא דקיי"ל דבעינן עיבוד לשמה כמבואר בגמ' [גיטין דף נד:], וגם קיי"ל כרבא דהזמנה לאו מילתא.¹⁸

תוס' [סנהדרין שם ובגיטין דף מח:] וכן הרא"ש [הל' ס"ת סי' ג] פירשו איפכא דרשב"ג הסובר דבעינן עיבוד לשמה סובר דהזמנה לאו מילתא, ולכן לא סגי בהזמנה גרידא לשוויי לשמה, אלא בעינן מעשה חשוב של עיבוד, שהוא יותר חשוב מהזמנה, ות"ק סבר דהזמנה מילתא ולכן סגי בהזמנה גרידא לשוויי לשמה. [ובגיטין (דף מח: ד"ה עד) כתבו דסגי בשאר מעשי הזמנה

ביאורים והערות

17. תפילין שנכתבו על עור של בכור, עיין שו"ת מנחת יצחק [ח"י סי' ה] שמבואר שהתפילין כשרות, דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ואינו דומה לשופר של ע"ז דמאס, וגם אינו טעון שריפה. ומ"מ כתב דאסור לכתחילה לכתוב על עור של בכור כיון שהוא טעון קבורה, כמבואר בשו"ע יו"ד [סי' שיט ס"א].

18. והוסיפו תוס' דאין לחלק בין גוילין של הס"ת לבין עור הבתים של התפילין, שהרי גם עור הבתים של התפילין משמש כגויל לכתוב עליו את הש' של תפילין שהיא הלכה למשה מסיני, [וענין זה, אם יש חילוק בין עור הבתים לבין עצם הקלף יבואר בע"ה להלן סי' לב סעיף לז].

קנין הלכה

מראי מקומות

כגון תיקון הקלף ושירטוטו לשמה.

ולכן אין סתירה בפסקי ההלכות, דמתוך שקי"ל כרבא דהומנה לאו מילתא, לכן לא סגי במעשי הומנה גרידא אלא בעינן מעשה חשוב של עיבוד.

גם הרמב"ם [פ"א תפילין הלכה יח] פסק דבעינן עיבוד לשמה, והטור [יו"ד] הביא מחלוקת בין הגאונים, דיש שפסלו, ורבינו משה גאון לא פסלו מלקרות בו בציבור.

להלכה: הטור והשו"ע [יו"ד כאן ובאו"ח סי' לב סעיף ח] פסקו דבעינן עיבוד לשמה.

אמנם במקרה שיש ספק אם עיבד את העור לשמה, כתב הביה"ל [סי' לב סעיף ח ד"ה וצריך] שנראה שיש להקל בשעת הדחק, דמלכד הא דלפי הפמ"ג אמרינן ספק דרבנן לקולא, יש להוסיף דהרבה ראשונים סוברים שא"צ עיבוד לשמן. [וציין לשו"ת משכנות יעקב (סי' מג) שהביא דהרמב"ן במלחמות (פ"ק סוכה) והר"ן (שם) נקטו בדעת הר"ף דסובר שא"צ עיבוד לשמה, וכן הוא בחידושים המיוחסים להר"ן בסנהדרין].¹⁹

ומשמע בביה"ל שבאופן זה גם מברך על התפילין, [וכל זה בספק אם נתעבד לשמה, אבל אם בודאי לא נתעבד לשמה כתב הש"ך (כאן) שיניח את התפילין בלי ברכה].

סדר העיבוד

בגמ' [גיטין דף כב.] איתא ג' עורות הן, מצה חיפה ודיפתרא. מצה, דלא מליח ודלא קמיה ודלא אפיין, חיפה, דמליח ולא קמיה ולא אפיין, דיפתרא, דמליח וקמיה ולא אפיין. ומבואר בזה שהיו כמה שלבים בעיבוד העור. ואיתא במשנה [מגילה דף יז.] היתה כתובה על הדיפתרא פסול, עד שיכתבם על הספר, דאין שם ספר [גויל, קלף, דוכסוסטוס] אלא אחר עיבוד בעפצים. וכתבו התוס' [שם דף יז.] והרא"ש והר"ן דעיבוד שאנו עושים בסיד מהני כעיבוד בעפצים, ולכן כתב הטור והשו"ע [כאן ובאו"ח סי' לב ס"ח] דצריך הקלף להיות מעובד בעפצים או סיד. לפני העיבוד היו רגילים לשרות את העור כמה ימים במים כדי לרככו.

דיני מחשבת לשמה בשלבים הראשונים של העיבוד

מי שחשב לשמה בשלב ראשון של העיבוד ואח"כ לא חשב לשמה, מצינו בזה כמה סברות ואופנים חלוקים:

א. כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה

בגמ' [זבחים דף ב:] רצו להוכיח שבשחיטת קדשים אמרינן דסתמא כלשמה דמי, משום דסתם זבחים לשמן עומדים, מזה שאמרו במשנה כיצד לשמן ושלא לשמן, לשם פסח ולשם שלמים, הא לשם פסח וסתמא כשר, אלמא דאמרינן סתמא לשמה. ודחו בגמ' דילמא שאני התם דאמרינן כל העושה ע"ד ראשונה הוא עושה.

וע"פ זה כתבו הפוסקים [מרדכי הלכות קטנות רמז תתקמט] דסגי בציצית כשאומר בתחילת הטויה שעושה לשמה, וכן כתב השו"ע [סי' יא סעיף א, ובסימן לב ס"ח] לענין עיבוד הקלף. וכתבו הפמ"ג [סי' יא מ"ז ס"ק א] והגר"א [סי' יא ס"ק ד] שהוא משום דאמרינן כל העושה ע"ד ראשונה הוא עושה, וכן כתב המשנ"ב [סי' לב ס"ק כה].

ועיי"ש במשנ"ב בשם הפמ"ג שזה נאמר אף באופן שמעשי העיבוד נמשכים כמה ימים, וכתב השעה"צ [סי' יא ס"ק ג] דכן משמע בגמ' שבת [דף צא.], וע"ע בביה"ל [סי' יא ד"ה לשמן] שלמד מדברי התוס' [זבחים דף ב:] שסברא זו דכל העושה ע"ד ראשונה

ביאורים והערות

¹⁹. והנה הטור [כאן] הביא תשובת רבינו משה גאון שכתב שאמנם מצוה מן המוכרח לעבד לשמה, אך אם לא עשה כן אין לפסול את הס"ת מלקרות בו בציבור, ולכן הורה רב נטרונאי גאון שציבור שאין להם ס"ת שנתעבד לשמה לא ישיבתו קריאת התורה, דעת לעשות לה' הפרו תורתך. והמשכנות יעקב פירש גם בדברי ר"מ גאון דס"ל שעבוד לשמה אינו מעכב.

קנין הלכה

מראי מקומות

עושה נאמרת גם בשתי עבודות שונות, כגון בשחיטה ובקבלה, וה"נ במויית ציצית ובשזירתה. אמנם כתב [שם] הביה"ל הג"ל [בסוף ד'] בשם ספר משנת אברהם שהסברא הזו אינה שייכת כאשר אדם אחר עשה את המשך העבודה, דלא שייך לומר באדם אחר שעשה ע"ד האדם הראשון.

ב. האומר בתחילת העיבוד כל מה שאעשה בעור זה יהא לשמה

כתבו התוס' [זבחים דף ב: ד"ה הא] שאם אמר בתחילת השחיטה הריני עושה את כל השחיטה לשמה, הרי זה כאילו חשב במפורש לשמה בכל משך השחיטה, וא"צ בזה לסברא דכל העושה ע"ד הראשונה עושה. ומדבריהם למד הביה"ל [סי' יא ס"א ד"ה שיאמר] דה"נ בענין לשמה דציצית. וכן נקט גם החזו"א [או"ח סי' ו ס"ק י] בענין עיבוד עורות לשם ס"ת. אמנם פשוט שגם אמירה זו אינה מועילה כאשר אדם אחר עושה את שאר העבודות.

ג. סתמא לשמה

כתב החזו"א [שם ד"ה ונראה] שגם בדברים שאין סתמן לשמן כגון עיבוד העורות, מ"מ אם עשה את תחילת העיבוד לשמן הרי מעכשיו העור הזה עומד ומיועד לספר תורה, ואח"כ כל מה שיעשה בו בסתמא אמרינן בו דסתמא לשמה. וכתב דה"ה במויית הציצית אם בתחילת המויית אמר שעושה לשמה, מעתה חוטמים אלו עומדים לציצית וכל מה שיעשה בהם אמרינן בו דסתמא לשמה. [ורק בגט כתב דלא מהניא התחלת הכתיבה לשמה, לעשות סתמא לשמה, משום דבכל רגע עומד לחרטה ולפיוס מגירושה].²⁰

וסברא זו דסתמא לשמה מהניא גם כאשר אדם אחר עושה את שאר העבודות, דסו"ס סתמו של העור הזה כבר עומד ומיועד לס"ת.

אמנם כתב החזו"א שהאחרונים לא נקטו כסברא זו, וציין לביה"ל [סי' יא סעיף ב ד"ה וישראל], וכוונתו להדגול מרבכה ורע"א [ריש סי' יא] שהקשו על השו"ע [שם] שכתב שאם נכרי מוזה את חוטי הציצית וישראל עמד על גביו ואמר לו שיעשה זאת לשמה ה"ז כשר לפי הרא"ש. והקשו הדג"מ ורע"א דהא דין זה לא נתפרש ברא"ש, ואדרבא הרא"ש חילק בין כתיבת גט שהוא מעשה ארוך, שבו לא מהני ישראל עומד על גביו, לבין מילה ועיבוד עור שסגי במחשבת רגע אחד, וא"כ מוית ציצית דמיא מפי לכתובת גט, שכל רגע ורגע בעי לשמה ולא סגי ברגע אחד בתחילת המויית. והחזו"א, לפי מה שכתב לבאר את דברי הרא"ש שעיקרן בנויין על הסברא שמכח מחשבת לשמה ברגע אחד בתחילת העיבוד נעשה סתמא לשמה, סברא זו שייכת גם במוייה, ורק בגט ל"א כן משום דעומד לחרטה ולפיוס.²¹

שרה את העור במים לשמה ועשה את שאר העבודות בסתמא

כתב בשו"ת נודע ביהודה [תניינא יו"ד סי' קעה] שההיתר לחשוב לשמה ברגע אחד נאמר רק בתחילת העיבוד, דהיינו בזמן הנתינה לסיד, אבל אם חשב לשמה רק בזמן ששרה את העור במים לפני העיבוד, אין זה מועיל כיון שהשרייה במים אינה חלק

ביאורים והערות

20. החזו"א ביאר בזה את סברת הרא"ש [הלכות ס"ת סי' ג] שכתב לחלק בין כתיבת גט לעיבוד עורות, שבכתיבת גט לא מהני גוי שישאל עומד על גביו, כיון שבגט בעינן שכל הזמן יחשוב לשמה, והכתיבה אורכת זמן, ולכן אין הגוי כותב לשמה, משא"כ במילה ובעיבוד העור סגי ברגע אחד שיחשוב לשמה, ולענין זה מהני כשישראל עומד על גביו ומצוהו. וביאר החזו"א שבעיבוד, כל שתחילת העיבוד נעשתה לשמה מכח הישראל העומד ע"ג, כבר אמרינן דסתמא לשמה. וכתבו תוס' [ע"ז דף כז.] שבדבר שסתמו לשמה גם גוי כשר, משא"כ בגט, גם אחר שהתחיל לכתוב ל"א דסתמא לשמה כיון שעומד כל הזמן לחרטה ולפיוס, אלא בעינן שיחשוב כל הזמן לשמה ונכרי אינו שייך בזה.

21. עיין בספר גידולי הקדש [כלל ג אות ב] שהביא מספר גור אריה יהודה כסברא זו של החזו"א, והוא נחלק עליו.

קנין הלכה

מראי מקומות

מהעיבוד, והובאו הדברים במשנה ברורה [סי' לב ס"ק כה].

והחזו"א [שם ד"ה ובנו"ב] כתב דיש להבחין בזה בין שני אופנים:

- א. אם אותו האדם ששרה במים עשה בעצמו את שאר העבודות, כתב החזו"א שיש להכשיר, דאמרינן בזה כל העושה ע"ד ראשונה הוא עושה. [וסובר החזו"א שלענין סברא זו דכל העושה וכו' לא בעינן שהמחשבה הראשונה תהיה בזמן שעסוק ממש בעיבוד העור, והוסיף דיש מקום לומר דאפילו אמר קודם השרייה שמזמינו לס"ת, ואח"כ עיבדו סתם גם בזה אמרינן דעושה ע"ד ראשונה].
- ב. אך אם אדם אחר עשה את העיבוד, בזה לא שייכא הך סברא דע"ד ראשונה עושה.²² וכתב שבזה איירי הנוב"ש [שם], עיי"ש דשאר העבודות נעשו בידי גוי.

עור שנתעבר שלא לשמה מה תיקונו

כתב הרא"ש [הלכות קמנות סוף הלכות ספר תורה] בשם ספר העתים, וכן כתב הטור בשם גאון, שאם נתעבר העור שלא לשמה יכול להחזירו לידי מיתוח ולשוב ולהעביר עליו סיד לשמה, והיינו שהחזרת העור למיתוח מבטלת את השלב האחרון של העיבוד, ומעתה כשנותן עליו סיד לשמה נמצא שעשה את סוף העיבוד לשמה. והובאו הדברים בט"ז [ס"ק ג] ובש"ך [ס"ק א].

מחשבת לשמה בסוף העיבוד

כתב הט"ז [ס"ק ג] שמדברי הגאון שהובא ברא"ש ובטור שמועילה החזרת העור למיתוח ונתינת סיד מחדש, יש ללמוד דכ"ש אם יחשוב לשמה בזמן שעדיין הסיד הראשון עליו, [וכן אם עיבדו גוי ובא ישראל לסייעו ולחשוב לשמה מהני כ"ז שהסיד הראשון עליו].²³ והיינו שהט"ז נקט שהחזרת העור למיתוח אינה עוקרת את כל העיבוד אלא רק את השלב האחרון שלו, וא"כ מבואר

ביאורים והערות

22. ואם באנו להכשיר מצד סברת החזו"א שהובאה לעיל בסמוך, שתחילת העבודה לשמה מייעדת את העור לשם ס"ת עד שממילא אמרינן בו סתמא לשמה, [ולענין סברא זו גם כשאדם אחר גמר את העיבוד ה"ז נחשב סתמא לשמה, וכפי שנתבאר לעיל], בזה כתב החזו"א דרק אם חשב לשמה בתחילת העיבוד או הטוייה הרי זה נחשב מעתה סתמא לשמה, ולא אם חשב בזמן השרייה של העור שאינה עבודה חשובה, והוי קבועו לשמה במחשבה גרידא שלא בשעת עבודה דלא מהני לשוויי סתמא לשמה.

23. בתחילת הדברים כתב הט"ז שמחשבת לשמה בסוף העיבוד כשירה כיון שיש חשיבות גדולה לסוף העשייה, וכמו שאמרו אין המצוה נקראת אלא ע"ש גומרה. וקצת משמע שלא נתכוין לומר שכאשר חשב בסוף המעשה אמרינן הוכיח סופו על תחילתו והכל נעשה לשמה, אלא דסגי בסוף המעשה לחוד להחשיב את העור כמעובד לשמה.

והנה הנוב"ש [תניינא יו"ד סי' קעה] כתב שאם ישראל נתן את העור לשמה למקום שעושהו דיפתרא, די בזה אף אם הגוי עשה את המשך העיבוד [מדיפתרא לקלף וגויל], ואף שלפי הנוב"ש לא מחשבינן את עשיית הגוי כנעשית לשמה כיון שזו עשייה ממושכת ודמיה לכתובת גט, והיינו דסובר דסגי במחשבת לשמה בחלק משלבי העיבוד להחשיב זאת כעור מעובד לשמו. והחזו"א [סי' ו ס"ק י ד"ה ובנו"ב] הקשה על דברי הנוב"ש דלכאורה העבודה הגומרת את ההכשר היא עיקר העבודה וצריך שהיא תיעשה לשמה, וכל שנהפך מדיפתרא לקלף שלא לשמה לאו כלום הוא. [ואולי י"ל דכשם שמצינו בגמ' סנהדרין (דף מח:) דלמ"ד הזמנה מילתא סגי בהזמנה לשמה וא"צ עיבוד לשמה, ה"נ לדידן בהזמנה לאו מילתא סגי בכל שלב חשוב של עיבוד לשוויי לשמה, ולכן גם הפיכת העור לדיפתרא היא מעשה חשוב של עיבוד שדי בו להחשיב את העור כמעובד לשמה].

וזה גם ביאור דברי הט"ז דסגי בסוף העיבוד, אף ללא הסברא של הוכיח סופו על תחילתו, וכן מבואר בבית"ל [סי' לב ס"ט ד"ה ולהרמב"ם] בדעת הט"ז, דלא בעינן לסברא דהוכיח סופו על תחילתו אלא עצם עשיית ישראל בסוף העיבוד די בה לשוויי לשמה, דהוי הזמנה מעליא לקדושה.

קנין הלכה

מראי מקומות

דסגי במחשבת לשמה בשלב האחרון של העיבוד.

והגר"א [ס"ק ב] ציין למה שכתב בהלכות ציצית [סי' יא ס"ק ד] דאין להתיר מחשבת לשמה בסוף העבודה כיון שאין זה מועיל, אלא אם ננקוט להלכה את הסברא שהוכיח סופו על תחילתו, וכיון שבגמ' [חולין דף לט:] נסתפקו בזה, לכן אין להכשיר. וכן כתב הפמ"ג [או"ח סי' יא מ"ז ס"ק א] והמשנה ברורה [שם ס"ק ו] דהוי ספק אי אמרינן הוכיח סופו על תחילתו.²⁴ הביה"ל [סי' לב ס"ח ד"ה בתחילת] הביא את דברי הט"ז הנ"ל, וגם שבשו"ת פנים מאירות [ח"א סי' מה] נחלק עליו מהטעם של הגר"א הנ"ל, דלדינא יש ספק אם אמרינן הוכיח סופו על תחילתו. אמנם מאידך הביא [הביה"ל] שגם הגאון מהר"ם בנעט נקט כהט"ז, וגם נקט שראיית הט"ז להכשיר ממש"כ הגאונים לענין החזרת העור לידי מיתוח היא ראייה חזקה, ולכן כתב בדריעבד יש להכשיר בזה, ובפרט לפי מוש"כ הפמ"ג שעבוד לשמה הוא דרבנן, ולכן אם שכח ליתן את העורות בתוך הסיד לשמה ונזכר בתוך עיבודו בעוד שיש עליהם עדיין שם דיפתרא, יטלם מתוך הסיד ויחזור ויתן לתוך הסיד לשמה.

האם צריך להוציא בשפתיו שמעבר לשמה

בספר התרומה [סי' רצב] הסתפק אם סגי במחשבה גרידא שחושב לשמה, כדחוינן שתרומה ניטלת במחשבה,²⁵ או דבעינן דוקא דיבור דומיא דפיגול שאינו נאסר אלא בדיבור [כמ"ש רש"י מנחות דף ב: ד"ה אבל]. והרא"ש [הלכות ס"ת סי' ג] הביא את דבריו וסיים ולכן טוב שיוציא בשפתיו, וכ"כ הסמ"ג [עשין כה]. ובשו"ע יש בזה לשונות חלוקים במקצת, שכאן כתב וצריך שיהיו מעובדים לשם ס"ת, שיאמר בתחילת העיבוד וכו', ומשמע דדוקא אמירה בעינן, ואילו באו"ח [סי' לב סעיף ח] כתב השו"ע כלשון הרא"ש דטוב שיוציא בשפתיו, ומשמע שאינו מעכב. וכבר תמה רע"א [בשו"ע או"ח שם] על חילוקי הלשונות. ועוד הקשה רע"א שהרמ"א [באו"ח שם סי' ט] לענין קדושת אזכרות כתב די"א דסגי במחשבה משום שבתחילת הכתיבה הוציא בפיו שכותב לשמה, ומשמע שלא סגי במחשבה גרידא, והניח בצ"ע.

להלכה: כתב המשנה ברורה [סי' לב ס"ק כד] שבדיעבד סגי במחשבה, ומקורו בא"ר ובפמ"ג [א"א סי' יא]. [והנה הא"ר והפמ"ג דייקו זאת בעיקר מלשון השו"ע, שהוא לשון הרא"ש ד"טוב להוציא בשפתיו" דמשמע שאינו לעיכובא.²⁶ וצ"ע דלקמן (סעיף יט) לענין לשמה באזכרות כתבו הא"ר והפמ"ג שבמחשבה גרידא לא סגי בה אף דיעבד, וכן הביא המשנ"ב (ס"ק צה) בשמם, ולא ביאר את החילוק בין לשמה דעיבוד הקלף ללשמה דאזכרות].

ביאורים והערות

24. ועיי"ש במשנה ברורה שכתב שאם מצטרף ספק נוסף לקולא, כגון שבתחילת העיבוד חשב לשמה ולא הוציא בפיו ובסוף העיבוד אמר בפיו, יש להכשיר מספק ספיקא.
25. והזכיר בסה"ת גם שליחות יד, שלפי ב"ש דס"ל שהחושב לשלוח יד בפקדון חייב סגי במחשבה וא"צ דיבור, וכנראה סובר כן בדעת ב"ש, וכן כתב רש"י [קידושין דף מב: ד"ה לחייב], ודלא כמ"ש רש"י [ב"מ דף מג:]: דבעי דיבור, וכן כתבו תוס' [שם ד"ה החושב].
26. הא"ר ציין עוד לשו"ת רמ"ע מפאנו [סי' צד], ושם הכריע דסגי במחשבה על סמך מוש"כ שם שהרמב"ם וכל הראשונים נקטו שגם בענין פיגול סגי במחשבה וא"צ דיבור.
- והב"ש [אה"ע סי' קלא ס"ק ח] כתב לענין מחשבת לשמה בגט, דמשמע שבעינן דוקא דיבור ומעכב אף בדיעבד, והפת"ש [שם ס"ק ג] הביא דבספר תורת גיטין כתב שמדינא סגי במחשבה ורק לחומרא בעלמא הצריכו דיבור, והביא דכן כתבו הרדב"ז [שו"ת ח"א סי' קנד] והרמ"ע מפאנו [סי' צד] שבדיעבד סגי במחשבה.

קנין הלכה

מראי מקומות

עיבוד על ידי גוי

בגמ' [גיטין דף כג.] מבואר דגוי פסול לכתוב את הגט, ולא מהני ישראל עומד על גביו ומלמדו לכתוב לשמה משום דאדעתא דנפשיה קעביד. ונחלקו הראשונים אם כך הדין גם בדין עיבוד לשמה:

- א. הרמב"ם [פ"א תפילין ה"א] כתב שגם בעיבוד לא מהני גוי אף אם ישראל ע"ג משום שאדעתא דנפשיה קעביד. וכן כתב המרדכי [הלכות קטנות סי' תתקמט] בשם האו"ז [הל' תפילין סי' תקלד].
- ב. רבינו ברוך [סה"ת סי' קצ], והעיסור [ח"ב הלכות תפילין] והרא"ש [הלכות ס"ת סי' ג] כתבו לחלק בין גט לבין עיבוד העור, שבגט שצריך לכתוב את כל תורף הגט לשמה לא מהני בזה ישראל ע"ג, אבל בעיבוד דסגי ברגע אחד כשנותן את העורות בסיד, את זה אכן עושה הגוי אדעתא דישאל.
- והנה הרא"ש [סוף הלכות ס"ת] הביא מספר העתים שאם א"א לעבד ע"י ישראל ילך הישראל לגוי ויאמר לו קלפים לס"ת אני צריך, וכשמעבדם לשם ס"ת יסייע ישראל עמו מעט, וכה"ג הוי עיבוד לשמה. ונחלקו הפוסקים בביאור דברי הגאונים:

- א. הב"י ביאר שהסיוע מעט הוא לעיכובא, ובלי זה פסול הקלף, וכן פסק הרמ"א [כאן], וכן העתיקו השו"ע והרמ"א בהלכות תפילין [סי' לב ס"ט].
- ב. הב"ח [כאן], והש"ך [שם ס"ק ה], והמג"א [סי' לב ס"ק יא] ועוד פוסקים נקטו דהסיוע אין בו ממש, ולכן ע"כ שסמכו על זה שישראל עומד ע"ג ומלמד לעשות לשמה, ומשמע מדברי השעה"צ [ס"ק לה] דס"ל כך להלכה שבדיעבד יש להכשיר אף כשלא סייעו הישראל, רק עמד על גביו ולימדו לעשות לשמה.

הזמנה לקדושה חמורה מהניא לקדושה קלה

כתב הב"י [או"ח סי' לב] שאם עיבד עור לשם ס"ת ה"ז כשר לתפילין ולמזוזה, דהזמנה לקדושה חמורה מהניא לקלה, אבל איפכא פסול, דאם עיבד לשם תפילין או מזוזה ה"ז פסול לס"ת, והובאו הדברים בש"ך [ס"ק ד].

והנה הרמ"א [סי' מב ס"ג] פסק כהנ"י שבהזמנה לגוף הקדושה אמרינן הזמנה מילתא, ואסור לכתוב דברי חול על קלף שהוזמן לתפילין, ולפי"ז הקשה הלבוש [הובא במג"א ס"ק י] איך שרי לכתוב תפילין על עור שעבידו לשם ס"ת, והרי אין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. ותיירץ שהזמנה לגוף הקדושה לא חמירא כ"כ, ולא אסרו בה אלא שימוש חול, אך מותר לעשות בזה תפילין ומזוזה. [וסייע המג"א סברא זו מהא דמותר ליקח פרשיות חדשים שנכתבו לתפילין של ראש ולהשתמש בהן לשל יד]. ובשו"ת רע"א [סי' ב וסי' ג] לא ניהא ליה בסברא זו שבהזמנה לגוף הקדושה שרי להוריד לקדושה קלה לחולין, ונשאר בקושיא למה מותר לכתוב תפילין על קלף שנתעבד לשם ס"ת, והביא דגם בשו"ת עבודת הגרשוני [סי' סב] אסר לכתוב תפילין אם לא התנה מתחילה שיוכל לשנות.

באיזה אופן עושה תנאי בזמן עיבוד העורות

בשו"ת רע"א [סי' ב] מבוארים שני אופנים של תנאי בעיבוד העורות:

- א. אם אומר בשעת העיבוד הריני מעבד לשם ס"ת או תפילין או מזוזה וגיטין, וכפי מה שאבחר לבסוף יחול מעתה העיבוד לשמה, כתב רע"א שזה תלוי בדין ברירה, שהרי האדם מעבד עכשיו לשם מה שיבחר אח"כ, וכיון שבדאורייתא אין ברירה אסור לעשות כן.²⁷

27. עיין חזו"א [או"ח סי' ו ס"ק ו] שכתב שאם צורת התנאי היא שיהא כל העור לס"ת או כולו לגיטין אין זה תלוי בסוגיא דברירה, דכיון שגט

קנין הלכה

מראי מקומות

ב. אם אומר הריני מעבד את העור לשם ס"ת, ואם ארצה אשנה אותו לתפילין או לגיטין, בזה כתב רע"א דמהני. הדברים נתבארו היטב בחזו"א [סי' ו' ס"ק ה' ד"ה וכתב] שלענין לשמה א"צ שיחשוב באופן מוחלט שעושה ממנו ס"ת, אלא די בזה שעושה אותו לשם ס"ת ואם ירצה אכן יעשה ממנו ס"ת, [וכשם שכאשר כותב גמ' לשם גירושין אינו חייב להחליט בזמן הכתיבה שבדאי יגרשנה, אלא די בזה שכותבו לשם גירושין, שאם ירצה לגרש יגרשנה בו]. אך לענין קדושת ס"ת, שמקדש העור ויאסר להורידו בקדושה, בזה בודאי רק הזמנה מוחלטת וברורה אוסרת ולא הזמנה מסופקת.

סעיף ב

מטרת העיבוד בעפצים או בסיד הוא לכוון את העור ולחזקו.

כתב חמ"א [סי' לב' ס"ק ט'] בשם ספר ברוך שאמר [חלק תיקון תפילין] שצריך להניח את העור בסיד עד שיפול השיער מאליו, ואם מוציאו מהסיד קודם לכן לא יכתוב עליו דהוי דיפתרא. אמנם המשנה ברורה [שם ס"ק כג'] הביא בשם מהר"ל צינץ בשו"ת משיבת נפש שכתב שאין זה מעכב דיעבד, דכל שהקלף נתעבד כהוגן והוא כשאר הקלפים אין זה תלוי בהשרת השיער.

ועיין בתשובת מנחת יצחק [ח"ט סי' ב'] שהאריך להזהיר שלא לשנות מדרך העיבוד המקובלת בסיד, ואף שישנם היום חומרים אחרים המעבדים את העור היטב, יש לעבד בסיד.

יריעות צבועות

כתב חש"ך [ס"ק יא'] בשם שו"ת גינת ורדים דבעינן שיהא הקלף לבן ואם צבעו במי כרכום אפשר דפסול²⁸. ובספר ברכי יוסף [ס"ק ה'] כתב אם קבלה היא נקבל, ואם מעצמו כתבה אין זה נראה. והוסיף שמתוס' [סנהדרין דף כא': ד"ה כתב] לא משמע כן, עיי"ש בתוס' שהביאו פירוש דכתב ליבונאה היינו שנתן דיו ע"ג היריעה והניח את מקום האות בלי דיו, ונוצרה צורת האות בקלף הלבן, [ותוס' הקשו ע"ז דהוי כמו חק תוכות], ומשמע שאין קפידא שתהא היריעה עצמה לבנה.

סעיף ג

ג' עורות הן, גויל, קלף ודוכסוסטום, וכפי שנתפרש בגמ' [שבת דף עט:], הגויל הוא העור שלא נחלק כלל וגם לא הוסרה ממנו שום שכבה של עור, ולכן מקום הבשר אינו חלק אלא שיש בו בליטות ושקעים ואינו ראוי לכתוב בו, ולכן כותבן בגויל במקום בשר.

מהו קלף

בזמן הגמ' היו מעבדי העורות יודעים לחלק את העור בעוביו לשני חלקים שראוי לכתוב עליהם, החלק החיצון נקרא קלף והחלק הפנימי נקרא דוכסוסטום, וכתבו הפוסקים שהיום אין המעבדים יודעים לחלק כך, אלא גוררים הרבה מעובי העור עד שנשאר עור דק. ונחלקו הפוסקים בדיון זה:

א. הנשמת אדם [כלל יד'] כתב דהקליפה הדקה הסמוכה לשיער היא הקלף, והקליפה הדקה הסמוכה לבשר היא

ביאורים והערות

אינו צריך עיבוד לשמה נמצא שאין כאן ב' אופנים של חלות התנאי דברירה רק שאם ירצה לעשותו ס"ת מעבדו לשם ס"ת, ואם לאו אינו מעבדו לס"ת, וזה אינו רתלוי בברירה, וכפי שהאריך החזו"א [דמאי סי' טז], דבכה"ג אינו תלוי בסוגיא דברירה.

28. טעמו של הגינת ורדים הוא משום שמצינו במדרש בכמה מקומות כגון בריש מדרש תנחומא, ובמ"ר [פ' עקב] ועוד שהתורה היתה כתובה לפני הקב"ה באש שחורה ע"ג אש לבנה, א"כ יש לדמות את הס"ת שלנו ככל האפשר לס"ת העליון, ועוד כתב דהפוסקים החמירו שלא לשנות מהמנהג, ועוד כתב שע"ד הסוד הלבן רומז למדת הרחמים והשחור למדת הדין וכן מתמתקין זה בזה, ואין לשנות.

קנין הלכה

מראי מקומות

הדוכסוסטום, וכאשר היו חולקין את העור לשניים היה לכל עובי העור הסמוך לקלף דין קלף וכותב עליו לצד הבשר, וכל עובי העור הסמוך לדוכסוסטום נקרא דוכסוסטום.

ולזה הצריכו הפוסקים לכתוב שכאשר מגררים מן העור את מקום השיער עם מעט עור אין זה מבטל שם קלף, כיון שמורידים רק את הנצרך לתיקון העור, ועדיין נשאר הקלף.

ב. בשו"ת חתם סופר [או"ח סי' ג] כתב מהלך מיוחד בכל זה, ודבריו קצת סתומים, והנראה מהם הוא דנקט דאין בעור חילוקי שכבות אשר האחת נקראת קלף ולא דוכסוסטום, והאחרת נקראת דוכסוסטום ולא קלף, אלא כלל הדברים הוא שצריך לכתוב על העור במקום המובחר יותר, והעור שלצד הבשר אם לא שייפה אותו ולא קלף ממנו כלל הוא גרוע ביותר ואין לכתוב עליו כלל. וצד השיער, לאחר שהסיר השיער ותיקנה, גם הוא אינו מובחר, אלא עדיף ממנו צד אחר, ובלבד שלא יהא הצד שהיה רבוק בבשר.

ולכן בגויל שאין קולפים ממנו כלום אין לכתוב בצד הבשר שהוא גרוע ביותר וכנ"ל, ועל כרחו כותב במקום השיער. ובזמן הגמ' שהיו חולקים את העור לשנים נאמרה הלכה שיכתוב התפילין על חלק העליון לצדו המובחר, דהיינו לצד הפונה אל הבשר, שהרי זה אינו צד הבשר ממש כי נקלף ממנו העור הפנימי, וממילא צד זה עדיף מפי מצד השיער. ובמזוזה יש לכתוב על החלק הפנימי ושם בהכרח לכתוב בצד הנוטה אל השיער, כיון שהצד הנוטה אל הבשר הוא גרוע ביותר וכנ"ל, כי לא נקלף ממנו כלום.²⁹

ומעתה כתב החת"ס שבזמננו שאין חולקין את העור לשני חלקים אך מקלפים ממנו עור דק ע"י גרירה, אם אותה גרירה היתה בצד השיער, וצד הבשר לא נגרר כלל, יש לעור זה דיני דוכסוסטום של זמן הגמרא, שאין לכתוב בצד הבשר שהוא גרוע ביותר אלא רק בצד השיער, וה"ז כשר למזוזה ופסול לתפילין. אך אם נגררה מתחתית העור לצד הבשר אפילו קליפה דקה מן הדקה, יש לעור זה מעלת קלף ומעלת דוכסוסטום וכשר בין לתפילין ובין למזוזה, דכותבין בעור זה לצד הנוטה לבשר [שהוא משובח, דנגרר החלק הנוגע בבשר, ועדיף מצד השיער] ולכן כשר לתפילין, שלא הוכשרו כשכותב לצד השיער, ומאידך כשר הוא גם למזוזה כיון שהוא עבה יותר מדוכסוסטום של הגמ', ומתקיים טפי, וגם מזוזה יכתבו בעור זה לצד הבשר שהוא מעולה יותר מהצד הנוטה לשיער.

וכמה אחרונים [גידולי הקדש סי' רעא ס"ק יא, יגל יעקב] טענו על דברי החת"ס שהם דלא כפשטות הגמ'.

הנפק"מ בין הנשמ"א לבין החת"ס הוא במקרה שגרר מצד השיער יותר מהנצרך לתקנו ולהחליקו, וגם גרר מצד הבשר, שלפי הנשמ"א אין זה קלף ופסול לתפילין, דקלף הוא רק הקליפה הדקה הסמוכה למקום השיער, [אלא שעובי העור המצורף אליה נטפל ומקבל ג"כ שם קלף, אך אם נקלפה הקליפה החיצונה אין זה קלף כלל], ולפי החת"ס כל שנגרר מצד הבשר אפילו מעט כשר הכל לקלף, ומשמע שזה גם אם קלף מצד השיער קליפה עבה יותר. והביה"ל [סי' לב ס"ז ד"ה לתקנו] הביא את שתי הדעות, ועיין ביאורים ומוספים ³⁷.

על מה כותבין ס"ת

גויל: עיקר כתיבת ס"ת היא על הגויל, כן הוא בירושלמי [פ"ק מגילה ה"ט] וברמב"ם [פ"א תפילין ה"ח].

²⁹. לשון החת"ס שבמזוזה כותבין על החלק הפנימי לצד השיער, דמקיים טפי, וצ"ב, ואולי כוונתו דכיון שהחלק הפנימי עבה יותר הרי הוא מתקיים יותר זמן.

קנין הלכה

מראי מקומות

קלף: נחלקו בזה הראשונים:

- א. הרמב"ם [שם] והר"ח [שבת דף עט:] והר"ן [שבת דף לג: מרפי הרי"ף] כתבו שעיקר המצוה בגויל, אך אם עשה בקלף ה"ז כשר. [הר"ח כתב שאין מתירין לעשות כן לכתחילה, והר"ן כתב דרך בשעת הדחק כשר בקלף].
 - ב. בהגהות מיימוניות [פ"א תפילין אות ד] מבואר דסובר דס"ת נכתב לכתחילה גם על הקלף.
- וכתב בד"מ בשם מהר"י מוינץ דיש לכתוב לכתחילה ס"ת על הקלף משום נוי המצוה, שהקלף הוא יותר נאה, וגם ס"ת של קלף אינו כבד כס"ת של גויל.

דוכסוסטום: ס"ת שנכתב על דוכסוסטום נחלקו בזה הראשונים:

- א. הרמב"ם [פ"א תפילין ה"ח] פסל.
- ב. הרא"ש [סי' ה] הסה"ת [סי' קצד] והגמ"י [שם] הכשירו בדיעבד.

על מה כותבין תפילין

תפילין נכתבים רק על הקלף, כן היא הלכה למשה מסיני, כדמשמע בגמ' [שבת דף עט:], ואם שינה וכתבם על הגויל או על הדוכסוסטום ה"ז פסול, כן כתבו הרא"ש [הלכות מזוזה סי' ו] והר"ן [שבת דף לג:] והסמ"ג עשין כד [דף קז].

על מה כותבין מזוזה

מזוזה נכתבת לכתחילה על דוכסוסטום [גמ' שבת דף עט:], אמנם כתב הרמב"ם שאם שינה וכתב מזוזה על גויל או על קלף הרי זו כשרה, ולא נאמר דוכסוסטום אלא למצוה.

כתב על קלף במקום שיער

לענין ספר תורה ששינה וכתבו על קלף במקום השיער במקום לכתוב במקום הבשר נחלקו הראשונים:

- א. הרמב"ם [פ"א ה"ח] פסל, וכן הביא הב"י ממשמעות מסכת סופרים, וכן משמע בסמ"ג [עשין כד].
- ב. ספר התרומה [סי' קצד], והמרדכי [הלק"ט סי' תתקנט] חילקו בזה בין ס"ת ומזוזה לבין תפילין, שבס"ת ומזוזה כשר בדיעבד אם כתב על הקלף בצד השיער, משא"כ בתפילין. וכן כתב הרא"ש מסברא, שכתב הרא"ש [הל' מזוזה סי' ו] לענין מזוזה דכיון שהכשירו בה כתיבה לצד הבשר [בקלף] ולצד השיער [בדוכסוסטום] לכן לא שייך בה שינוי, וכשרה גם בקלף לצד השיער, ונקט הטור דא"כ גם בס"ת נימא הכי.

להלכת: הר"מ הביא מהב"י [באו"ח] שכתב דכל הפוסקים הסכימו לפסול, והשו"ע פסל בזה וכן הרמ"א, אך הרמ"א הביא גם דיש שהכשירו.

סעיף ד

המקור לפסול במקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף, הוא בירושלמי [פ"ק מגילה ה"ט], והביא הב"י את לשונו, לא יהא כותב חציו על הגויל וחציו על הקלף. בטעם הפסול כתבו הפרישה [ס"ק טו] והט"ז [ס"ק טו] שהוא משום דהוי כשני ספרים.

כתב אות אחת על הקלף

עיין פתחי תשובה [ס"ק יב] שהביא ב' דיעות במי שכתב כמות מועטת על הקלף:

- א. החמודי דניאל והשו"ת יבין ובעזו כתבו להכשיר, דדוקא חציו על הגויל וחציו על הקלף פסלו. והביאו החיד"א להלכה

קנין הלכה

מראי מקומות

בספר לדוד אמת, ולכן התיר החמודי דניאל ליתן ממלית של קלף בס"ת של גויל.
 ב. בשו"ת תשב"ץ [ח"א סי' קמט] מבואר שאפילו תיבה אחת על הקלף פוסלת, עיי"ש שכתב שאין לקלוף תיבה אחת מן הגויל ולכתוב במקומה תיבה אחרת, משום שהמקום שנקלף אינו גויל אלא קלף, ונמצא שמקצת הספר כתוב על הקלף. אמנם לענין מעשה כתב התשב"ץ שאינו מוחה בסופרים מלעשות כן. וכתב הפת"ש דאפשר שהוא מטעמא של החמודי דניאל הנ"ל.

סעיף ה

ענייני השרטוט יתבארו בע"ה להלן סי' רפד.

סעיף ו

ענייני הדיו יתבארו בע"ה להלן בהלכות תפילין סי' לב.

סעיף ז

[יש ללמוד עמו גם טוש"ע או"ח סי' לב ס"ה]

מקור הדין שצריך לכתוב בימין הוא בספר התרומה סי' רה עיי"ש שלמד זאת מהגמ' מנחות [דף לו.], עיי"ש שר' נתן הביא מקור לזה שהנחת תפילין של יד היא בשמאל מהיקש וקשרתם וכתבתם, מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, ופירש"י דרוב בני אדם כותבין בימין. והוסיף הסה"ת שדין זה נאמר לכל מקום שצריך בו כתיבה, כגון ס"ת, תפילין, מזוזה ומגילה. דין זה הובא גם ברא"ש בסדר תיקון תפילין ובהגהות מיימוניות.

האם כתיבה בשמאל פסולה בדיעבד

בסה"ת [שם] כתב דמסתבר שאם כתב בשמאל ה"ז פסול בדיעבד, שהרי לענין שבת מצינו שהכותב בשמאל פטור משום שאין דרך כתיבה בכך, ולא מסתבר שיכתוב אדם ס"ת בשבת והספר יהא כשר והוא לא יתחייב משום שבת. אמנם פקפק הסה"ת בטענה זו, שהרי בשחיטה מוכח שגם אם שחט כלאחר יד השחיטה כשרה, דדוקא כשנפלה סכין ושחטה פסולה הא הפילה כשירה, וכה"ג בשבת פטור משום דהוי שחיטה כלאחר יד, ונמצא ששייך שישחט בשבת שחיטה כשירה, ולא יתחייב משום שבת. והנה הב"י ציין ששאר הראשונים לא כתבו שכתובה בשמאל פסולה בדיעבד, ולכן כתב השו"ע [או"ח סי' לב ס"ה] שאם אין לו תפילין אחרות יניח את אלו שנכתבו בשמאל, והגר"א [שם ס"ק מז] הוסיף דהסה"ת גופיה נסתפק בזה. והנה הלבוש כתב שאם אין לו תפילין אחרות יברך על אלו שנכתבו בשמאל. אך הב"ש [אהע"ז סי' קכג ס"ק ד] כתב שאין לברך על תפילין אלו, וכן כתבו הא"ר והפמ"ג [א"א ס"ק ד] והמשנה ברורה [ס"ק יח].

כתב בפיו

בשו"ת רמ"ע מפאנו כתב דפסול, דק"ו הוא מכותב בשמאלו. ובספר עולת תמיד, וכן המג"א [ס"ק ה] הוסיפו דזה פסול אף כשא"א למצוא אחרים, ורע"א [בהגהת השו"ע] פקפק ע"ז, דכיון שמקור דברי הרמ"ע הוא מדין כתיבה בשמאל, מנלן להחמיר בזה יותר מכתובה בשמאל.

איטר יד

איטר יד כותב בשמאל כל אדם שהיא יד ימינו וכלשון הגמ' [מנחות דף לו.], כן כתב השו"ע [או"ח סי' לב ס"ה], והובא בש"ך [סי' רעא ס"ק יב].

קנין הלכה

מראי מקומות

השולט בשתי ידיו

לשון השו"ע [סי' לב ס"ה] צריך שיכתוב בימינו אפילו אם הוא שולט בשתי ידיו, ואם כתב בשמאל פסולים, ומשמע לכאורה דקאי גם על שולט בשתי ידיו. אך המג"א [ס"ק ד] כתב דבשולט בשתי ידיו אינם פסולים דיעבד, ומשמע דמברך עליהם, ³⁰ וכן כתב הגר"א והמשנה ברורה [ס"ק יח].

הכותב בימין ועושה כל מלאכתו בשמאל

כתב הפמ"ג [סי' לב א"א ס"ק ה] דמי שכותב בימינו ועושה כל מלאכותיו בשמאלו, או להיפך, אין ראוי לקבלו לסופר, כיון שבסימן כז [ס"ו] הובאה מחלוקת ראשונים באיזו יד מניח, אם ביד שאינו כותב בה או ביד שאינו עושה בה מלאכות, ונהי שהרמ"א כתב דהמנהג שמניח ביד שאינו כותב בה, היינו לו עצמו, אבל הציבור עדיף לכתחילה ליקח סופר שאין בו ספיקות, והמשנ"ב [ס"ק יח] העתיק דבריו. וסיים הפמ"ג שבדיעבד אין לפסול לפי המג"א [ס"ק ד], כמו בשולט בשתי ידיו. ³¹

כתיבה בקנה או בנוצה

כתב הרמ"א ד"א שיש לכתוב ס"ת בקולמוס של קנה ולא בנוצה, ומקורו במדרכי [פ"ק גיטין סי' שכו בשם הר"ש משאנץ], בענין דברי המסכת סופרים דמסרגלין בקנה [שהמור הביאה לענין שרמט], והר"ש משאנץ פירש מזוינין בקולמוס של קנה לאפוקי קולמוס של נוצה.

ועיין בהגר"א [ס"ק כג] שציין לגמ' בתענית [דף כ:], דרש ר"א ברבי שמעון לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארו, ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב ס"ת תפילין ומוזות. ועיין בט"ז [ס"ק ח] שכתב שאינו יודע טעם להא דאין לכתוב בנצות, וכתב שאולי חששו דהוי כעין חקיקה, ולמעשה הביאו הט"ז והש"ך [ס"ק יג בשם הלבוש] דלא נהגו כהרמ"א בזה.

ספרים הנדפסים ברפוס

כתב הט"ז [סוף ס"ק ח] שספרים הנדפסים יש בהם קדושה כמו אלו הנכתבים בכתב יד, והביא כן גם מתשובת משאת בנימין [סי' צט]. ³²

ביאורים והערות

30. וכתב בהגהת רע"א דיש למצוא מקור לדברי המג"א האלו, דהנה יש שתי ראיות להצריך כתיבה בימין, האחת מהגמ' [מנחות דף לז] מה כתיבה בימין וכו' [ושם קי"ל שגם השולט בשתי ידיו צריך להניח תפילין בימינו], והאחרת מהגמ' שבת [דף קה] דלא מסתבר שיכתבו ס"ת כשר בשבת ולא תהא זו מלאכה דאורייתא של כתיבה, [וראיה זו אינה קיימת בשולט בשתי ידיו, שהרי הוא חייב בשבת בין בימינו ובין בשמאלו]. וכתב רע"א דע"כ לומר שהראיה ממנחות [דף לז] היא רק ראיה שצריך לכתחילה לכתוב בימין ולא בשמאל, וזה נאמר גם בשולט בשתי ידיו, משא"כ הראייה השנייה שממנה למד הסה"ת לפסול כתיבה בשמאל אף בדיעבד, אינה קיימת בשולט בשתי ידיו. 31. דברי הפמ"ג לכאורה צ"ב, דהא כל מה שהביאו ההיקש של מה כתיבה בימין וכו' הוא שדרך הכתיבה של בנ"א הוא בימין ואין לו לאדם לכתוב שלא בדרך הכתיבה הרגילה שלו, אבל איטר יד כותב בשמאל כיון שזו דרך כתיבתו, וא"כ באדם הכותב בימין ועושה מלאכתו בשמאל למה לא יכתוב את התפילין בימין כדרך שרגיל בה. והמחלוקת שנחלקו הראשונים בענין היד שמניח בה היא איזה דרשה להעדיף, יד כהה, ולהניח ביד שלא עושה בה מלאכות, או ההיקש של וכתבתם, אבל לענין השאלה באיזה יד יכתוב אין הדרשה דיד כהה שייכת כלל.

אמנם הפמ"ג רמז כאן להיקש הפוך, שלא הובאה בגמרא, ואשר כתבו הלבוש, שמקשים גם את הכתיבה לקשירה, דבאותה יד שקושר בה, בה יכתוב את התפילין, ולפי היקש זה אכן י"ל שהראשונים הסוברים שעיקר הדרשה היא יד כהה, וקושר ביד שעושה בה את המלאכות, ממילא גם צריך לכתוב בה, מחמת ההיקש ההפוך, אף שהוא כותב רק ביד האחרת. ואכתי צ"ע מנין לחדש היקש הפוך.

32. מהט"ז משמע שיש שדנו את הדפוס כחקיקה ולא ככתיבה, והט"ז חולק ע"ז דדפוס הוי ככתיבה ולא כחקיקה, דאין נפק"מ אם מביא את הדיו אל הנייר או את הנייר אל הדיו שע"ג האותיות. ובשו"ת משאת בנימין כתב דיש קדושה בספרים משום דגם חקיקה נחשבת כתב,

קנין הלכה

מראי מקומות

וע"ע במג"א [ריש סי' רפד] שהאריך בדיני הספר שממנו יקראו את ההפטרות, וכתב דאין היתר האידנא לכתוב ספר הפטרות לבד כיון שהציבור יכול לקנות נביא שלם ואין כאן טעם של עת לעשות לה', דכיון שנתגלה מלאכת הדפוס הוזלו הספרים, ואי משום שכתובין בנייר אין בזה חסרון, כיון שכתב הש"ג דשאר ספרים [חוץ מס"ת] נכתבים בכל מיני צבעונין, ולא בעינן דיו, וא"כ ה"ג לא בעינן קלף אלא אפשר גם בנייר.

והחזו"א [או"ח סי' ס"ק יא ד"ה עוד] כתב דספרים הנדפסים בדפוס אין בהן דין ספר כיון שהדפוס אינו כח אדם, ואין כאן כתב סופר והוי ככתבו קוף, וה"ג בספר שאינו בדיו על הקלף, ומעתה אין נפק"מ בין ספר שלם לספר הפטרות, כיון שגם ספר שלם לא ניתן לקרות בו מעיקר הדין אלא רק משום עת לעשות לה'. עוד כתב דספר הוי רק בעשוי בגלילה, שסופה של יריעה אחת דבוק לתחילתה של יריעה אחרת, משא"כ בקונטרסים וספרים שראשי הדפים דבוקים יחד או תפורים, אין זה בגדר ספר כלל.

סימן ערב

סעיף א

מקור הדין שצריך להיות אורך הספר תורה כהיקפו הוא בגמ' ב"ב דף יד., אמנם משמע בגמרא שאין זה מעכב בדיעבד, וגם משמע שכדי לכון ארכו כהיקפו היה צריך אומנות יתירה, עיי"ש דאיתא שרב הונא כתב שבעים ספרי תורה, ורק באחד מהם עלה בידו שיהא ארכו כהיקפו.

והרמב"ם [פ"ט הלכות ס"ת] האריך כיצד לעשות שיעלה בידו כך, ובתשובת פאר הדור [סי' סו] הרחיב עוד יותר. אמנם כתב בספר מקדש מעט שבעוונותינו הרבה אבדה חכמתנו [והיינו שאיננו יכולים לכון כן], ואף שבטורח מרובה הדבר אפשרי, י"ל שטורח מרובה הוי בדיעבד, כמו שכתבו הפוסקים בכמה הלכות, אלא שלכתחילה יש להשתדל ככל האפשר שיהא ארכו קרוב לשיעור היקפו.

האם עמודי הספר מצטרפים לשיעור ההיקף

בגמ' [ב"ב דף יד.] איתא שס"ת צריך שני עמודים, האחד בתחילתו והשני בסופו, כיון שהיו גוללים אותו לאמצעיתו. ונחלקו הפוסקים אם העמודים מצטרפים לשיעור ההיקף:

א. הרא"ש [ב"ב פ"ק סי' נב] נקט שהעמוד מצטרף, [והוקשה לו דא"כ מה הקושי לכון שיהא ארכו כהיקפו, והרי יכול להרבות או למעט בעובי העמוד. וכתב דצ"ל שגם לעובי העמוד היה שיעור].

ב. ברמב"ם [פ"ט ה"ג] מבואר שההיקף נמדד בלי העמודים, וכ"כ הש"ך [ס"ק ב] בשמו. ונחלקו האחרונים בדעת הרא"ש:

א. הרמ"א כתב שהעמוד שבתוך הספר מצטרף להיקף [לדעת הרא"ש], והט"ז הגיה שבסוף הספר, ודייק מזה שרק העמוד בפנים מצטרף ולא העמוד של תחילת הספר.

ב. בקסת הסופר [סי' יג לשכה ס"ק ג] הביא מלשון תוס' והרא"ש [ב"ב] ששני העמודים מצטרפים, וכך כתב בחידושי הגהות לטור.

והפת"ש [ס"ק ג] הביא מספר בני יונה שהעלה שהעמודים אינם מצטרפים.

קנין הלכה

מראי מקומות

ספר תורה קטן

כתב הפת"ש [ס"ק ב] בשם הרשב"ש דאף שם"ת כשר גם אם אין בארכו ששה טפחים, מ"מ אין בזה הידור לקרות בו בציבור, וסיים שהוא מניח דבר זה לפי ראות עיני חשוכי הציבור.

סעיף ב

המקור לשיעור אורך השיטין הוא ברייתא מנחות דף ל. והובא ברמב"ם [פ"ז ה"ד]. ומתוך דברי תוס' [שם ד"ה כגון] בשם הר"ח מתבאר דהשיעור הנ"ל הוא בכתיבה דקה, אבל בכתיבה גסה הכל לפי הגוי, ויכול לעשות שיטין ארוכין שאין עיניו משוטטות כיון שהכתיבה גסה. ומשמע מתוס' שבכתיבה גסה יכול לכתוב יותר מהשיעור הנ"ל של ג"פ למשפחותיכם.

סעיף ג

מקור הדין של מספר הדפים ברייעה הוא ברייתא מנחות דף ל. ומקורה במסכת סופרים [פרק ב].

[דף - בלשוננו טור של כתיבה, דבכל יריעה ישנם כמה טורים שרוחב כל אחד מהם כג"פ למשפחותיכם]. רש"י [ד"ה פחות] פירש דהא שאין עושין עכשיו יריעה של שני דפין, הוא משום שאז התפירות מקורבות מדי זו לזו ואינו נאה. וכתבו הפוסקים שדין זה אינו לעיכובא, [עיין ט"ז ס"ק ד], וגם הרמב"ם לא מנה ענין זה בין הפסולים.³³ וכתב בספר תפארת למשה שבדיעבד אפילו יריעה שיש בה דף אחד בלבד כשרה, וכן הביא הפת"ש [ס"ק ה] בשם כמה אחרונים.

ב' דפים בכתיבה גסה

כתב בשו"ת גבעת שאול [מובא בפת"ש ס"ק ד] דבס"ת שכתבו בכתיבה גסה, ושני דפים בכתיבה זו רחבים כשלשה דפים בכתיבה דקה, וגמצא שהתפירות אינן סמוכות זו לזו הרבה, הוי זו סברא להתיר יריעה בת שני דפים, וצירף סברא זו לנידון ס"ת שנתקלקלו היריעות מאכילת העכברים, ונשארה יריעה בת ב' דפים, ובצירוף הא דענין זה אינו מעכב בדיעבד הכשיר את היריעה.

יריעה שנעדרה לגול עמוד

כתב בשו"ת הרשב"ץ [ח"ב סי' צג] דס"ת שבלו היריעות המקיפות את העמוד בסוף הספר ובתחילתו, מותר לתפור יריעה קטנה שיש בה שיעור לגול עמוד, ועיקר טעמו מפני שבסוף הספר התירו לעשות גם יריעה שאין בה אלא דף אחד, וא"כ כ"ש שיריעה שאין בה כתב כלל כשירה, והתיר זאת בין בתחילת הספר ובין בסופו.

סעיף ד

מקור הדין שצריך לסיים את התיבות האחרונות של ס"ת באמצע שיטה הוא בגמ' מנחות דף ל., ואמרו שם "באמצע שיטה דוקא". וכתב הג"י [הלכות ס"ת דף ד]. שלשון זו משמע שהוא לעיכובא, ומה למד בשו"ת באר שבע לפסול בזה אף דיעבד [הובא בפת"ש ס"ק ו].

ביאורים והערות

33. כתב החת"ס [שו"ת סי' רנז] דאף דברור שאינם מעכבים, מ"מ יש להסתפק אם הספר אינו תפור, והנידון הוא אם לגנוז יריעות מסוימות ולעשותם כפי הנצרך לכתחילה, או שעדיף לא לגנוז יריעות כשירות והוי כדיעבד. וכתב החת"ס להוכיח מדינא דמ"ס [שהובא בסי' רפ] שגונזים יריעות טובים כדי שיהא הס"ת נאה לכתחילה. [שם מיירי בס"ת שבלה יריעה אחת ממנו, דצריך לגנוז עוד שתי יריעות כדי שיהיו ג' יריעות מהכתב החדש, דאל"כ מחזי כמנומר].

קנין הלכה

מראי מקומות

סימן רעג

סעיף א

המקור לשיעור גליוני הספר תורה הוא בגמ' מנחות דף ל³⁴ והא דמשערין ברוחב גודל, ציין הגר"א מקור לזה בירושלמי [מגילה פ"א ה"ט] שלא נקטו שהגליון למטה הוא ד' אצבעות אלא טפח, ומבואר מזה שהכוונה לגודל שהוא רביע טפח³⁵. וכתב הרמב"ם דכל השיעורין האלו הם למצוה ולא לעיכובא. ורשאי גם להגדיל הגליונים, ובלבד שלא יהיו הגליונים רחבים מהכתב, [מסכת סופרים, הובא במקדש מעט סוס"ק א].

בין כל שיטה ושיטה כמלוא שיטה

הפוסקים נחלקו אם הד' דינא שיהא בין שיטה לשיטה כמלוא שיטה הוא לעיכובא:
א. הרמב"ם והטור והמהרי"ק והב"ח כתבו שכל הדינים האלו אינם אלא לכתחילה, אך בדעבד גם אם אין בין שיטה לשיטה כמלוא שיטה ה"ז כשר.
ב. הב"י [או"ח סי' קמג] הביא בשם המרדכי [פרק הניזקין] והראב"י והמהר"ם מרומנובורג [דפוס פראג סי' קעב] והשבלי הלקט והכלבו שפסלו³⁶.

בין כל חומש וחומש ד' שיטין

המקור לריוח ד' שיטין בין חומש לחומש הוא בגמ' ב"ב דף יג, וכתב בשו"ת התשב"ץ [ח"א סי' קעה] והובא גם בפת"ש [ס"ק א בשם הדג"מ ובהגהת רע"א] ששיעור זה אינו לעיכובא אלא רק למצוה, וכן כתב [שם] הפת"ש בשם שו"ת נוב"י [תניינא יו"ד סי' קעט] בתשובה מבין המחבר. [אמנם כתב שם שבדאי צריך להיות הפסק פרשה פתוחה בין החומשים, וזה לעיכובא, ולכן אם סיים חומש בסוף הדף בסוף השיטה, והתחיל את החומש הבא בתחילת הדף הבא, ה"ז פסול].

לסיים את החומש באמצע הדף ולא בסופו

כתבו התוס' [ב"ב דף יג: ד"ה ומסיים] מהירושלמי [פ"א מגילה ה"ט] שאין לסיים חומש בסוף הדף, אלא יש לסיימו באמצע הדף ולהתחיל בחומש הבא באמצע הדף [משא"כ בנביא, שרשאי לסיים בסוף הדף, פרט לתרי עשר]. והובאו הדברים בהגהת רע"א ובפת"ש [ס"ק א בשם הדג"מ].
וכתבו תוס' שנראה שהטעם כדי שלא יבוא לחתוך את הס"ת לחומשים.
ובשו"ת התשב"ץ [ח"א סי' קעה (הובא בפת"ש)] כתב דכיון שעיקר דיני הפסק בין החומשין אינו לעיכובא לכן יכול לסיים את הספר היכן שירצה, וכן להתחיל היכן שירצה. ובשו"ת תשובה מאהבה הביא ראייה מהגמ' [מנחות דף ל:]: שאין בזה קפידא כלל, וכתב דאף להירושלמי אינו לעיכובא. ובשו"ת חת"ס [סי' רנה] כתב דאף שלכתחילה יש לנהוג כהירושלמי מ"מ אין לכתוב בכתב קטן כדי שהספר יגמר באמצע הדף.

ביאורים והערות

34. ומה שכתב הב"י בשם רבינו ירוחם "זה היה בימיהם" ולא בימינו שכותבין קונטרסים, קאי על מה דאיתא בברייתא לגבי חומשים שגם הם צריכים גליון [בשיעור שונה מגליון ס"ת], וע"ז אמר רבינו ירוחם שאין זה שייך בזמנינו.

35. וכתב הקסת הסופר [סי' יד לשכה ס"ק א] דנראה שמורדין את הגליון מעיקר הכתב, ולא צריך גליון מראשי הלי' ומרגלי האותיות הארוכות, ודלא כספר מלאכת שמים.

36. כתב המקדש מעט [ס"ק ג] דמסתבר שאם רק במיעוט השיטין אין ריוח כזה, ה"ז כשר דאל"כ איך תולין כתב בין השיטין.

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף ב

מקור הדין הוא בברייתא מנחות דף ל. ושם איתא גם שלא ימעט את הכתב מפני ריוח שבין שיטה לשיטה.

לענין מיעוט הכתב לצורך שיעור הגליון שלמעלה, הוקשה לט"ז [ס"ק ב] דכיון שעדיין לא התחיל לכתוב, מה מעכבו מלשייר גליון כשיעור. ותירץ הט"ז דמייירי שכבר שרטט את כל הדף, ולא שייר מהשרטוט העליון ולמעלה שיעור שיהא בו כדי לכתוב באותו גודל של הכתב של שאר היריעות עם שיעור גליון, ועל זה אמרו שלא ימעט את הכתב כדי שישאר לו שיעור גליון.³⁷ והוסיף בזה הפרישה שאם ירחיק את הכתב מעט מתחת לשרטוט יתקלקלו בזה כל השרטוטים של אותו דף, שהרי לא יוכל לכתוב בשרטוט דאז לא יהא ריוח בין שיטה לשיטה כמלוא שיטה. ולהתחיל לכתוב בשיטה שניה ג"כ אינו נכון דאז לא ישוה גליון זה לגליון שאר העמודים, וגם לא יהא מנין השיטין כפי המנהג.

ולענין מיעוט הכתב מפני הריוח שבין פרשה לפרשה, פירש הטור, דנשאר לו כמה תיבות מסוף הפרשה הקודמת, והוא צריך לעשות אחריהן הפסק של פרשה סתומה, והיינו שאחרי הפסק הפרשה יתחיל לכתוב בשיטה זו את הפרשה שאחריה. ועל זה אמרו שלא יכתוב באותיות קטנות כדי שיוכל להתחיל בשיטה זו את הפרשה שאחריה. ותמה הט"ז [ס"ק ג] דהא אם לא ימעט הכתב לא יהיה לו שיעור הפסק פרשה סתומה ויפסל הספר. וע"כ יש לפרש כהנ"י שפירש שיזרו עצמו מתחילה שלא יבוא לידי כך, אבל אם כבר בא לידי כך בודאי צריך למעט הכתב.

ובספר בני יונה הביא את מנהג הסופרים שבשעת הצורך הם ממעטים את רוחב האות, אך אינם ממעטים את גובה ואת עובי הקולמוס, וסוברים שבאופן זה אינו נקרא מיעוט הכתב, והובאו הדברים בקסת הסופר [סי' יד לשכה ס"ק ד].³⁸ בספר מקדש מעט [ס"ק ט] הביא מספר האשכול עצה אחרת להרחיב חלק מהאותיות באופן שתתמלא כל השיטה מהפרשה שלפניה, ועוד תשאר לו תיבה אחת לשיטה הבאה, ושם יעשה את הפסק הפרשה.³⁹

[עצה זו של ספר האשכול היא דלא כדעת הרמ"ק (המובא בהנמ"י דפוס קושטא פרק ז) שכתב שאין לשנות אות אחת מהאותיות לא להגדיל ולא להקטין, והובא בדרישה (ס"ק ב), וקאי אציור שבסעיף הבא שאם נודמנה לו תיבה בת ה' אותיות וא"א לו להכניס ג' מהן בתוך הדף, דכתב הטור שישאיר את המקום חלק, ועל זה כתב הגמ"י כנ"ל שלא ירחיב את האותיות. אמנם כבר נהגו הסופרים להרחיב את האותיות בלי לשנות את עובי הקולמוס ואת גובה האות].

סעיף ג

מקור הדין הוא בברייתא מנחות דף ל.

ובהא דלא יכתוב ג' אותיות חוץ לדף עיין להלן [סעיף ד] דנחלקו בזה הרמב"ם והרא"ש, להרמב"ם העיקר שלא תהא רוב התיבה חוץ לשיטה, ולכן רק בתיבה של ה' אותיות אין לכתוב ג' חוץ לדף שהן רוב התיבה, אבל תיבה של שש אותיות ויותר רשאי לכתוב חציה חוץ לדף. ולהרא"ש בכל גווניו אין לכתוב ג' אותיות חוץ לדף.

ביאורים והערות

37. דברי הט"ז צ"ב, שהרי האות נכתבת מתחת לשרטוט, ואין יועיל לו מיעוט הכתב להגדיל את הגליון שמעל השרטוט, וכן הקשה בגידולי הקדש [ס"ק א], ועיי"ש שהאריך לבאר את הברייתא באופן אחר. ולפי דבריו אם אירע שעשה השרטוטים באופן שהשרטוט העליון אינו משייר שיעור גליון, צריך לעשות שרטוטים אחרים בכל הדף.

38. ועיי"ש בבני יונה שהזכיר שלא ימעט אות ר' עד שתראה כאות ר' ולא ימעט ב' א' ר' כ' עד שיראו כאות מ'.

39. וכתב הבני יונה שעיקר האותיות שמקובל להרחיב בהן במקום הצורך הן א' ד' ה' ל' ק' ר' ת', והמקדש מעט [ס"ק יא] כתב שלא ראה נוהגים להרחיב אות ק. ובשם ספר סדר הגט למהרמ"י הביא שמרחיבין רק אותיות ה', א', ד', ר', ת'.

קנין הלכה

מראי מקומות

ומה שכתב בשו"ע שאם א"א לכתוב ג' אותיות בשיטה יניח המקום חלק, הוא לשון הרמב"ם [פ"ז ה"ה], וע"ז הוסיף הרמב"ם שלא יגדיל האותיות כדי למלא השיטה. ועיין בסוף הסעיף הקודם שהבאנו שהמנהג הוא שממעמין או מרחיבין את רוחב האותיות לפי הצורך בלי לשנות את גובה האותיות ואת עובי הקולמוס.

תיבה בת ג' אותיות

כתב השו"ע שתיבה בת ג' אותיות רשאי לכתוב אות אחת בדרך ושתיים חוץ לדרך, ומקורו ברא"ש [הלכות ס"ת]. וכתב הגר"א [ס"ק ד] דכן מדויק בביריתא [מנחות ל:]: שרק תיבה בת ב' אותיות אסור לכתוב חוץ לדרך, אבל בת ג' אותיות מותר לכתוב ב' אותיות חוץ לדרך.

והנה השו"ע [סעיף ד] פסק כהרמב"ם שעיקר הקפידא בתיבה בת ה' אותיות היא שלא יכתוב רובה חוץ לדרך, והכא התיבה בת ג' אותיות התיר לכתוב רובה חוץ לדרך, ומשמע דסובר שגם הרמב"ם מתיר בזה, וכן כתב המג"א [או"ח סי' לב ס"ק מו]. אמנם הגר"א [שם ס"ק עח] כתב שלפי הרמב"ם גם בתיבה בת ג' אותיות אסור לכתוב רובה חוץ לדרך, והובאו ב' הדיעות בבית"ל [סי' לב סעיף לד ד"ה תיבה אחת].

שתי אותיות הנראות כתיבה אחת

כתב הב"י בשם הסמ"ק דמה שהותר לכתוב מחוץ לדרך ב' אותיות מתוך תיבה אחת של ה' אותיות, היינו דוקא כשאינן נראות כתיבה בפ"ע, אך אם אלו הן ב' אותיות שיש להן משמעות של תיבה אין לכותבן חוץ לדרך, וכן פסק הרמ"א. אמנם כתב הד"מ שאין זה מעכב בדעיבה, ומותר לקרות בספר זה אף כשיש ספר אחר. והש"ך [ס"ק ג] כתב דמדוברי הב"י והרא"ש והשו"ע נראה שלא סברו כהסמ"ק בזה, ומשמע דכן פוסק הש"ך דיש להקל בזה.⁴⁰

כתבו הלבוש [או"ח סי' לב] והגר"א [שם ס"ק עז] שלכתחילה ראוי להזהיר שלא להוציא חוץ לדרך אפילו אות אחת, משום הידור מצוה.

דף של ס"ת שיש בו שורה עודפת על שאר הדפים או שורה חסירה

עיין פתחי תשובה [ס"ק ד] שהביא דעת כמה אחרונים שעסקו בס"ת שיש באחד הדפים שיטה נוספת או חסירה. א] לגבי שיטה עודפת כתב בשם מהרשש"ך שאין בזה כל חשש. ב] ולגבי שיטה חסירה החשש הוא שזה נראה כהפסק פרשה, [ולקמן סי' ערה יבואר שלדעת הרמב"ם שיטה שלמה חסירה הוי פרשה פתוחה, ולדעת הרא"ש הוי סתומה], והפסק פרשה שנעשה במקום שאין פרשה ה"ז פסול. ובתשובות שב יעקב הכשיר בצירוף שני תנאים: א] שכל הדפים שביריעה חסירה בהם שיטה זו, דבכה"ג ניכר יותר שזהו אורך הדף ולא הפסק פרשה. ב] שלא נעשה שרטוט בשיטה החסירה, שגם זה מוכיח שלא נעשה כאן הפסק פרשה אלא זה סוף הדף. ג] עוד הביא הפת"ש משו"ת תשובה מאהבה שדן בס"ת שלא נתפרו היריעות זו לזו בצורה מדויקת, ולכן זה נראה כאילו חסרה שיטה באחת היריעות בסוף הדף, ולא הכשיר כה"ג אלא בשבת שאם כבר הוציאו את הס"ת הזה אין להוציא ס"ת אחר. ובעל

ביאורים והערות

40. ונסתפק בקסת הסופר [סי' יד לשכה ס"ק ו] בתיבה כגון למשפחותיהם, שאם ישייר ג' אותיות אין זה כדעת הרא"ש שאסר לכתוב ג' אותיות מחוץ לדרך, והש"ך [להלן ס"ק ד] החמיר כדעת הרא"ש, ואם ישייר ב' אותיות ה, ה, ה הן נראות כתיבה אחת, ואין לעשות כן לדעת הסמ"ק שהובא ברמ"א. וכתב דנראה דהלכה כבתראי, והיינו כהש"ך ולא כהרמ"א, ולכן עדיף להשאיר ב' אותיות חוץ לדרך, שהש"ך [ס"ק ג] היקל בזה, ולא להשאיר ג' אותיות חוץ לדרך, שהש"ך החמיר בזה.

קנין הלכה

מראי מקומות

הנוב"י הסכים עמו רק לכתחילה שצריך לתקנו, אך כתב דאפילו ביום חול אם הוציאו ס"ת זה קורין בו. [ד] עוד הביא הפת"ש כע"ז מספר בני יונה [הארוך] לגבי ס"ת שאחד הדפים נכתב בשיטות יותר צפופות ולכן ה"ז נראה כאילו חסירה שיטה בסוף הדף, דיש להכשיר משום שמנין השורות יוכיח.

סעיף ד

סעיף זה הוא מלשון הרמב"ם, וסובר דלא החמירו בברייתא שלא יצאו ג' אותיות מהדף אלא בתיבה של ה' אותיות שנמצא שרוב האותיות מחוץ לדף, אבל בתיבות גדולות יותר רשאי להוציא חוץ לדף אפילו חמש אותיות, ולכך שלא יהיו רוב האותיות מחוץ לדף.

והש"ך [ס"ק ד] הקשה שבאו"ח [סי' לב סעיף לג] כתב השו"ע כהרא"ש, שנקט שבכל גווי אין להוציא ג' אותיות מחוץ לדף. וכתב הש"ך דנראה להחמיר כהרא"ש, וכן כתבו הסמ"ק והגמ"י לגבי תפילין, וכן הקשה גם המג"א [ס"ק מו]. והא"ר [סי' לב ס"ק נב והובא בפמ"ג (א"א שם ס"ק מח) ובמשנ"ב (ס"ק קמח)] כתב שבתפילין סובר השו"ע שיש להחמיר יותר כיון שהגליונות צרים יותר, לכן ג' אותיות חוץ לדף ה"ז יותר גנאי, משא"כ בס"ת שהגליונות רחבים. ועיין פת"ש [ס"ק ה] שהביא באריכות תירוצו על הסתירות בשו"ע משו"ת כנסת יחזקאל.⁴¹

סעיף ה

[יש ללמוד כאן גם שו"ע או"ח סי' לב סעיפים לג, לד עם המג"א, המשנה ברורה והביאור הלכה]. סעיף זה הוא מלשון הרמב"ם, ונקטו הפוסקים דקאי על כל הסימן, ולכן נקטו לעיל [ס"א] שדעת הרמב"ם והטור להכשיר ס"ת שאין בין שיטה לשיטה כמלוא שיטה, וכפי שהובא לעיל דיעות הפוסקים בזה. וכתב הקסת סופר [סי"ד סעיף ח] בשם בני יונה שלענין דיעבד אפילו כתב תיבה שלימה מחוץ לדף ה"ז כשר, ובלבד שיהא ניכר שהיא שייכת לדף הקודם ולא לדף הבא.

סעיף ו

ענין תליית התיבות בס"ת הוא שאם דילג הסופר תיבה אחת או מקצת תיבה, יכול הוא לכותבה בין השיטין מעל המקום שבו היתה צריכה להכתב, ולכן איתא במס' סופרים אם היה צריך לכתוב יהודה ולא נתן בו ד' יתלנו מלמעלה. ונחלקו התנאים בברייתא [מנחות דף ל':] אם דילג את השם אם אפשר לתלותו, או שאין זה כבוד ה'. וקיי"ל כר' יוסי דתולין את השם, וכן אמר ר' שמעון שזורי, והוסיף דאין תולין מקצת השם.

דיני תליית השם יבוארו בס"ד להלן [סי' רעו ס"ו], ודיני שם שיוצא מקצתו חוץ לדף גם יבוארו שם [סעיף ח].

אותיות ב-יה ש-מ-ו

[א] הסמ"ק [סי' קנה] ומהר"ם מרומנובורג [הובא במרדכי בסוף הלכות קטנות] כתבו להקפיד שאותיות ב-יה ש-מ-ו יהיו בראש העמוד. ובמרדכי הובאה דעה ["מצאתי כתוב"] שהס"ת פסול בדיעבד אם לא עשו כן, וכן הביא הב"י בבדק הבית בשם רבינו פרץ בהגהותיו לספר התשוב [לתלמיד מהר"ם], והרשב"ץ [הספרדי] בשו"ת [ח"א סי' קעו] תמה מנלן לומר כן.

ביאורים והערות

41. עיי"ש שכתב דלעולם י"ל שהשו"ע פסק כהרמב"ם דכל שחצי התיבה בתוך הדף אין לפסול, אך זה בתנאי שחצי זה אינו מהאותיות השימוש אלא מעיקר התיבה, ובס"ת משכח"ל דוגמאות רבות לתיבות כאלו, [עיי"ש שכתב מאה תיבות], משא"כ בתפילין יש רק כמה תיבות בודדות שיש בהן שש אותיות מעיקר התיבה, ורק אינן נמצאות בסוף השיטה, ולכן לא משכח"ל להכשיר ג' אותיות חוץ לדף.

קנין הלכה

מראי מקומות

ב] ההגהות מיימוניות [פ"ז אות ז ואות ט] נקט שא"צ להקפיד בזה, והוסיף שאם אכן יתחיל העמוד בתיבות 'יודוך אחיך' יהא הספר פסול, משום שהפרשה של יהודה אתה יודוך אחיך צריכה להיות פתוחה, וזה לא יתכן אם העמוד יתחיל בתיבת 'יודוך אחיך'.⁴²

להלכה: השו"ע לא הביא כלל את המנהג הזה, והרמ"א הביא דיש סופרים המדקדים כן, אך הרמ"א עצמו כתב דאין לעשות כן. והש"ך [ס"ק ו] הביא את לשון המדרכי בשם מהר"ם, וסיים דמבואר שיש לדקדק בזה. ועיין פת"ש [ס"ק ז] שהביא שהנוב"י [יו"ד סי' עז] כתב כהרמ"א שלא לדקדק בזה, ואילו בספר לדוד אמת ועוד אחרונים כתבו לדקדק בזה. אמנם נקטו כל הפוסקים האחרונים שאין זה מעכב בדעיבה.

ולענין טענת הגמ"י שלא יוכל לעשות פרשה פתוחה אם התיבות 'יודוך אחיך' יהיו בתחילת העמוד, עיין טור שכתב דאות י' אינה יודוך אחיך אלא יהודה אתה, וכן הביא רע"א בשם המנחת שי והוסיף דכן מנהג הסופרים.

עיין ש"ך [ס"ק ה] שהביא דאות ש' היא פסוק שמר לך [שמות לד, יא] וי"א שופטים ושופרים. ובהגמ"י [פ"ז אות ז] תמה דהא פרשת שופטים סתומה ואיך תהיה בראש השיטה, והובא בהגהות רע"א.⁴³

וכתב בשו"ת אמרי יושר [ח"א סי' א] דאף שנוהגין לדקדק באותיות ב-י-ה ש-מ-ו, מ"מ אם לא עשה כן אין למחוק תיבות או אותיות לשם כך, וכן אין לגנוז את היריעה.

ווי העמודים

כתב הש"ך [ס"ק ו] שבהגהת מדרכי [סוף הלכות קטנות] כתב מהר"ם דאלו שנהגו כן במגילה ובס"ת אי א"ישר חילי אבטלינוהו, ואין לכוין להתחיל שום עמוד בו' אלא אותיות ב-י-ה ש-מ-ו וכן ו' של ואעידה בם. והטעם לבטל המנהג הוא משום שזה גורם לסופרים להרחיב ולמעט את האותיות שלא כדת כדי לצמצם ו' בראש העמוד. ועיין פת"ש [ס"ק ח] שבספר ציוני פרשת תרומה כתב שהוא סוד גדול, וכן הביא הברכ"י [אות ו] בשם מקום שמואל בשם הציוני, וכתב שאין לבטל המנהג.

ביאורים והערות

42. לשון הגמ"י הוא שאם יתחיל את הדף בתיבות 'יודוך אחיך' לא יוכל לעשות את התיבות של תחילת הפרשה [יהודה אתה] באופן של פרשה פתוחה, אלא אם ימלא את כל השורה בשתי תיבות אלו, וזה לא יתכן להרחיב כל כך את האותיות האלו. וכתב בקסת הסופר שטענה זו היא לפי שיטת הרמב"ם בפתוחות וסתומות, אבל לשיטת הרא"ש אם ישייר בתחילת השיטה של הדף הקודם, ויכתוב את התיבות 'יהודה אתה' בסוף השיטה ה"ז פרשה פתוחה.

43. והנה לשיטת הרא"ש משכח"ל שפיר אם ישייר את השיטה האחרונה של הדף הקודם ולא יכתוב בה, ובשיטה הקודמת לה יכתוב עד סוף השיטה, דבזה חשיב לפי הרמב"ם פרשה סתומה. וצ"ל גם כאן שטענת הגמ"י היא לפי שיטת הרמב"ם בצורת הפרשיות, דס"ל דהצורה הנ"ל היא פרשה פתוחה.

שאלות לחזרה על החומר הנלמד בחודש אייר תש"פ

יו"ד סי' ער - רעג

מיוסדות על טור וב"י וד"מ, שו"ע ט"ז וש"ך, פ"ת ורעק"א

סימן ער סעיף א

- א. מה הביאור בדברי הגמ' הלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, כתבו או שהגיה בו אפי' אות אחת כאילו קיבלה מהר סיני?
- ב. (1) הכותב ספר תורה ומקדישו לביהמ"ד האם קיים בזה מצות כתיבת ספר תורה?
(2) שנים שקנו ספר תורה בשותפות האם קיימו המצוה?
- ג. כתב ספר תורה לעצמו ונאבדה ממנו או שנקרעה או שנשרפה, האם קיים המצוה או שצריך לחזור ולכתוב מחדש?
- ד. (1) ירש ספר תורה מאבותיו האם מקיים מתות כתיבת ספר תורה?
(2) ומה הדין אם ירש ספר תורה והגיהו והיה חסר בו אות ותיקנו?
- ה. (1) למכור ספר תורה כשאין לו מה לאכול רק ע"י הדחק, האם יש איסור בדבר או רק שאינו רואה סימן ברכה?
(2) ומה הדין בספר תורה שאינו עשוי לקרות בו ברבים?
- ו. (1) האם מותר למכור ספר ישן כדי לקנות חדש, ומה הטעם?
(2) ומה הדין כשהחדש כבר כתוב ומונח בבית הסופר ואינו חסר רק התשלום?
(3) ומה הדין כשאחד הוציא דמים וקנה חדש ורוצה למכור אח"כ הישן כדי להשתלם ממנו, ומה הטעם?
- ז. (1) יש לו ספר תורה שקנה, האם מותר למכרו כדי לכתוב מחדש שיהיה כאילו קיבלה הר סיני ולא כחוטף מן השוק, ומה הטעם?
(2) ומה הדין למכור ספר תורה שאינו מהודר כ"כ כדי לכתוב ספר תורה מהודר?
- ח. (1) האם מותר למכור ספר תורה כדי ללמוד תורה או לישא אשה או לצורך פדיון שבויים?
(2) הקונה ממנו אם הוי כחוטף מצוה מן השוק או כיון שמוכרו לצורך מצוה הוי הקונה כאילו קיבלה מהר סיני?
- ט. שכר סופר כדי לכתוב ספר תורה או שקנה ספר תורה והיה בו טעות והגיהו, האם הוי ככותבו או כחוטף מצוה מן השוק, והאם יוצא בזה?
- י. הכותב ספר תורה לחבירו ללא ידיעתו האם זה שנכתב בעבורו יוצא ידי חובתו במצוה זו, ומה הנידון בזה?

סעיף ב

- יא. כתב הטור שהאידנא מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהם. האם הכוונה שבזה מקיימין המצוה של כתיבת ספר תורה ותו אין צורך לכתוב ספר תורה או שמצות כתיבת ספר תורה בעינה עומדת, ומה הטעם?
- יב. האם בזמנינו יש מצוה בכתיבת ספר תורה, ומה הטעם?

סימן רעא סעיף א

- יג. האם כותבין ספר תורה על עור דלהלן, ומה הטעם;
- (1) בהמה חיה ועוף הטמאים?
(2) נבילות וטריפות מהטמאים?
(3) דג?
(4) בהמה וחיה ועוף הטהורים?
(5) נבילות וטריפות מהטהורים?
(6) טריפה מטהורה שלא היה לה שעת הכושר?
(7) בהמה טמאה שנולדה מטהורה?
(8) בהמה טהורה שנולדה מטמאה?
- יד. האם אפשר לכתוב על קלף שאחר עיבוד הסיד מושחין אותו בצבע לבן כדי שיהא חלק ומזהיר ונוח לכתוב עליו?
- טו. העורות צריך שיהיו מעובדין על ידי ישראל לשם ספר תורה;
- (1) האם צריך שיאמר בפירוש בפיו שמעבד לשם ספר תורה או סגי במחשבה, ומנלן, ומה הטעם?
(2) האם צריך שיאמר דוקא בתחילת העיבוד או דמהני גם בסוף העיבוד, ומה הנידון בזה?
(3) האם בדיעבד כשלא עיבדו לשם ספר תורה, אפשר לכתוב עליו?

- 4) והאם בדיעבד כשכבר כתב עליו כשר?
- טז. 1) הקלף והשרטוט האם צריך שיהיו לשמה?
2) ומה הדין במפרש שלא לשמה?
- יז. 1) עיבד קלף לשם מזוזה האם כשר לתפילין ולספר תורה?
2) עיבד לשם תפילין האם כשר לספר תורה?
- יח. 1) לקח עורות עבודין מהעכו"ם ועשה הגירוד לשמה, האם מותר לקרות מתוכה לכתחילה או בדיעבד?
2) גוילים שהביאום מהשביה, ויש ספק אם מעובדים לשם ספר תורה, וכתבו ספר תורה עליהם, האם כשר?
- יט. כשמעבדים עורות, מהי הדרך הנכונה לומר בשעת העיבוד כדי שיוכלו אחר כך להשתמש בעורות גם לתפילין ולמזוזות ולגיטין?
- כ. אם עכו"ם מעבד התפילין;
1) האם סגי שיאמר ישראל לשם ספר תורה או שצריך לסייע בידו ממש?
2) אם צריך סיוע, האם צריך בתחילה או גם בסופו מהני?
3) אם סגי באמירה, האם צריך שיאמר כשנותנו לסיד או גם כשנותנו למים?
4) מה הטעם דלא חיישינן שמא יחליף העכו"ם העורות ויזייף הסימנים?

סעיף ב

- כא. 1) במה מעבדים את העור?
2) יריעות שהעביר עליהם מי כרכום האם כשרות?

סעיף ג

- כב. 1) מהו גויל, קלף ודוכסוסטוס?
2) האם כותבים ספר תורה על הגויל, והיכן?
3) ומה הדין אם כתב על הקלף?
- כג. 1) מהו 'קלפים שלנו'?
2) מהו המובחר ביותר לכתוב עליו בזמנינו, ומדוע?
3) והיכן כותבין לכתחילה במקום שער או בצד הבשר?
4) ומה הדין בדיעבד?
5) והאם ספרים נכתבים על נייר שאינו מחוק?

סעיף ד

- כד. 1) מה הדין אם כתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף?
2) ומה הדין אם כתב על הגויל ורק כמה תיבות כתב על מטלית של קלף?
3) ומה הדין אם עשה חציו גויל וחציו עור בהמה טמאה?

סעיף ה

- כה. 1) מה דין ספר תורה שנכתב ללא שרטוט?
2) האם בעי שרטוט שיהא ניכר לעולם או סגי שניכר עד סוף הכתיבה?
3) האם מהני לקפל הקלף במקום שרטוט שיהיה כתיבה שוה?
4) אם מחק כמה תיבות ונמחק השרטוט וכתב מחדש ללא שרטוט חדש האם כשר?
5) ומה הדין אם שרטט בדבר הצובע?

סעיף ו

- כו. 1) מה כתב השו"ע באיזה דיו לכתוב לכתחילה?
2) מה כתב הרמ"א ליזהר לכתחילה בעשיית הדיו?
- כז. 1) מה הדין אם כתבו במי עפצא וקנקנתום, ומה הטעם?
2) ומה הדין אם כתב בשאר מיני צבעונים או בזהב?
3) ומה הדין אם נעשה הדיו אדום מחמת יושן?
4) מה דין דיו שנעשה ללא גומא?
5) והאם צריך שיהיה מבושל?
- כח. שאר ספרים האם יכולים לכתוב שלא בדיו?
- כט. 1) באר היטב, ספר תורה שהדיו שלו נשתנה לאחר הכתיבה ונהפך לאדמדמם, האם כשרה או פסולה?
ל. 2) והאם יועיל לעבור עליו בדיו שחור, ומה הטעם?

סעיף ז

- לא. (1) האם צריך לכתוב ספר תורה דוקא בימין, ומה הטעם?
- (2) איטר יד באיזה יד כותב ספר תורה?
- (3) והאם יכולים לכתוב בבתי ידים, ומה הטעם?
- לב. (1) מה טעם כתב המחבר לכתוב דוקא בקולמוס של קנה ולא בנוצה?
- (2) והאם נוהגין כן?
- (3) והאם אפשר לכתוב בקולמוס של עוף טמא?
- לג. (1) ספרים הנדפסים האם יש בהם קדושה כמו בנכתבים?
- (2) והאם אפשר לכתוב ספר תורה ע"י דפוס לכתחילה?
- (3) האם אפשר לעשות גט בדפוס?
- לד. (1) ספרים הנדפסים ע"י עכו"ם האם יש בהם קדושת ספר תורה?
- (2) ספרי קודש הנדפסים בכתב רש"י ובלשון חול, האם יש בהם קדושה?
- (3) ומה דין ספרי חול הנדפסים בכתב אשורית?

סימן ערב סעיף א

- לה. (1) כמה צריך להיות גודל יריעות ספר תורה באורכו וברוחבו?
- (2) העמוד שבתוך הספר - הראשון או בסוף - האם מצטרפים להיקף?

סעיף ב

- לו. (1) כמה צריך להיות אורך כל שיטה?
- (2) ומה הטעם שלא פחות מזה ולא יותר?
- (3) והאם יש נפק"מ בין כתיבה דקה לכתיבה גסה?

סעיף ג-ד

- לז. (1) כמה צריכה להיות רוחב היריעה לכתחילה?
- (2) יריעה בת ב' דפים כשרה או פסולה?
- (3) כמה צריכה להיות היריעה האחרונה?
- (4) ואיך יכתוב הפסוקים שבסוף היריעה האחרונה?

סימן רעג סעיף א

- לח. (1) כמה צריכה להיות שיעור הגליון למעלה ולמטה?
- (2) כמה צריך להיות בין דף לדף?
- (3) וכמה צריך בין שיטה לשיטה?
- (4) וכמה צריך בין חומש לחומש, לכתחילה ובדיעבד, והאם צריך שיהיה דוקא באמצע הדף או גם בראשו ובסופו מהני?
- (5) וכמה יניח בתחילת הספר ובסופו?

סעיף ב

- לט. האם יכול למעט הכתב מפני הרווחים שצריך להשאיר, ומה הטעם?

סעיף ג

- מ. איך יכתוב באופנים דלהלן ;
- (1) נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות, כמה יכתוב בתוך הדף, ומה יעשה אם אינו יכול, ומה הדין אם כבר כתב?
- (2) תיבה בת ג' אותיות, כמה יכתוב בתוך הדף וכמה בחוץ?
- (3) תיבה בת ב' אותיות, האם יכול לכתוב כולה בחוץ או אחת בפנים ואחת בחוץ?
- (4) ומה הדין לכתוב בחוץ ב' אותיות מתיבה גדולה?

סעיף ד

- מא. נזדמנה לו תיבה בת י' אותיות, כמה אותיות יכול לכתוב בחוץ על הגליון?

סעיף ו

- מב. (1) שכח לכתוב את השם האם יכול לכתוב מקצתו בשיטה ומקצתו בתליה?
- (2) בשאר תיבות ששכח האם יכול לכתוב מקצתו בשיטה ומקצתו בתליה?
- (3) האם צריך לדקדק לכתוב ב"ה שמ"ו בראשי העמודים וכן אות ו"ו וכדומה?

שאלות הנוגעות למעשה בחומר הנלמד בחודש חשון תשע"ו

יו"ד סי' ער – רעג

סימן ר"ע

א. כאשר כותבים ס"ת לביהכנס'ס וכדו'.

1. מוכרים לכל אחד עמוד וכדו' האם מקיים בזה מצוות כתיבת ס"ת.
2. ואם אוספים סתם מאנשים כסף עבור כתיבת הס"ת.
3. והאם יש חילוק אם מתנים להדיא שהס"ת נשאר של כולם, או שאוספים סתם כסף לכתיבת ס"ת ונותנים אותו לביהכנס'ס.
4. האם יש חילוק בין אם הס"ת עומד לרשות כל המשתתפים, או שמונח במקום מוצנע וכדו'.
5. האם יש חילוק אם אוספים מהציבור לפני שכתבו את הס"ת, או שאוספים בשביל לקנות ס"ת מוכן.
6. האם יש עדיפות או חילוק בין להשתתף בכתיבת ס"ת לביהכנס'ס שמתפלל בו או ביהכנס'ס אחר.

נחלקו האחרונים הובא בפ"ת סק"א האם יוצאים בשל שותפות. - ובסק"ב הביא שאם מקדישים אינם יוצאים. - ועדיין יש לדון ולחלק בין אופן של שותפות אפילו מועטת, שבכה"ג נחשב כשותף בכל, לבין אופן שמייחדים עמוד מסוים עבורו אינו נחשב כשותף בכל ולא יצא. - ובבית אפרים מתבאר שאם כל אחד כותב מקצת, ודאי יצאו והרי"ז כהגיה אות אחת, ובטוט"ד הקשה עליו שרק האחרון שע"י תוקן יצא. - ובמנ"ח דן שמאחר וכאשר שותף משתמש בחלק מהשותפות הרי"ז כולו שלו, נמצא שבאותו שעה כאילו השני מכרה לו ואינו מקיים המצוה, ולכן רק באופן שיצניעו מהני. - אבל בנפש חיה יור"ד ע"ה כתב להיפך שמאחר ועיקר המצוה היא שילמדו בה, ולכן לדעת הרא"ש קיומה הוא בספרים, ממילא חיסרון שותפות הוא רק כאשר כל אחד היה לומד לעצמו, אבל כיום עיקר קיומה הוא בביהכנס'ס כי בה קוראים בתורה, ולכן עדיף לתת למקום שמתפלל בה שעיי"ז גם הוא לומד בה.

ב. אין לו אפשרות לשכור סופר שיכתוב עבורו.

1. האם צריך לפחות לקנות ס"ת.
2. אם הורישו לו ס"ת, ולכתוב או לשכור סופר אין לו אפשרות, האם לפחות יש ענין או חיוב שגם יקנה ס"ת.
3. והאם העוסקים בהצלת ופדיית וקניית ספרי תורה שנשארו אחרי המלחמה אצל הגויים, מקיימים מצוות כתיבת ס"ת.
4. האם יש הבדל אם שומרים אותה בדרך כבוד במוזיאון וכדו' או לא.

לדעת הרמ"א בקניה אינו מקיים את המצוה. - לדעת רש"י ובביאור הגר"א סק"ג שהעיקר כמותו אם ירש ס"ת עדיין צריך לכתוב, ומ"מ מקיים המצוה עצמה אפילו בקניה. - ולדעת הט"ז סק"א בקניה מגוי לעולם מקיים מצוה, אמנם יסודו הוא

כ"ש מלוקח אינו מוגה כי היה אצלו באיסור, ואם ענינה הוא כבודו וכמבואר בפרישה אות ט', אבל עצם הקניה עצמה מצד הכתיבה אינה נחשבת, גם אם הוא מצוה אבל אם אינו צריך תיקון מצוות כתיבת ס"ת לכאורה ליכא.

א. הכותב ס"ת לעצמו.

1. האם מברך תחלה או סוף איזה ברכה, לפחות באות האחרונה.
2. האם עדיף בסיום הס"ת להשאיר בדוקא את האות האחרונה שיכתוב בעצמו.
3. והאם צריך, או ראוי, לומר לכל כותבי האותיות בסיומה של תורה שיכתבו בשליחותו.
4. האם מותר לבטל מלימוד התורה כדי לכתוב אות בס"ת.
5. כשיודע לכתוב בעצמו, אבל יש מי שכותב יותר יפה, האם עדיף שהוא עצמו.
6. כשיש לו ממון לשלם לסופר ואם הוא יכתוב בעצמו ימשך הדבר הרבה.

רמ"א ס"א ששכר סופר הרי"ז ככותב בעצמו ולא כלוקח. - ואפילו שהלוקח מהשוק לא יצא כלומר שהמצוה היא הכתיבה מ"מ אינו נחשב כמצווה שבגופו. - ולכאורה אם אחרים מסיימים כתיבת הס"ת, ואינם כותבים בשליחותו, אינו מקיים המצוה, - וגם אם אינם מסיימים אבל אם אינם כותבים בשליחותו אולי נחשב כשותפים, וא"כ מפסיק לחלק מהפוסקים שלא יצא, - ואם מחמת כתיבה זו אפילו כשותפים אינם, מה מטרת כתיבת אותיות, וההיתר לבטל מלימוד התורה עבור זה. - ובפמ"ג דן כאשר ע"י שיכתוב בעצמו יתעכב זמן, האם עדיף שיתן לסופר. - אמנם אם גדר המגיה אות אחת וכ"ש כותבה הוא שמקיים המצווה של כתיבה, א"כ מה מתיר לו להתבטל מלימודו [באיכות] כל זמן כתיבתו, והרי לא שייך כאן סברא של מצווה בו יותר משלוחו כי יקיימו לבסוף.

ב. כתב ס"ת.

1. נאבד, נגנב, בלה, האם צריך לכתוב חדש.
2. וכן אם הפקידו בבית הכנסת, ועבר לגור במקום אחר, האם צריך, או ראוי, לקחתו למקום שגר שם.
3. השאילו לביהכנס' שמתפלל בו, או מקום רחוק שאין להם ס"ת, האם מבטל, או מוריד ממצוות הכתיבה.
4. יש לו ס"ת בביתו או שמונה בבית הכנסת, האם ראוי שיאמר מתוכה שנים מקרא, או אפילו מקיים ומשלים בכך את עיקר מצוות הכתיבה כאשר אומר מתוכה את השנים מקרא.
5. האם ראוי לכתוב לבד ולא ע"י שליח, או שכירת סופר מיוחד לכך.
6. האם ראוי, כדאי, או עדיף, מלהמנע לתת לאנשים לכתוב אותיות בסיום הס"ת.

נחלקו האם עיקר המצווה הוא הכתיבה, או שיהיה לו, - וגם בעצם שיהיה לו, האם מקיים בזה, או רק שע"י שיש לו לומד בה. - וגם בכתיבה עצמה, אפשר שהוא מקיים רק באופן שע"י הכתיבה ומחמתה לומד ממנה. - וממילא גם בזה"ז אם כתב לפחות יש מקום לומר ששתדל ללמוד כשיכול, ועיין אגרו"מ יור"ד ח"א קס"ג, וחדרי דעה סימן ע"ר. - וכן נפק"מ לירושה, או השאילו, או הקדישו, - ובמנ"ח דן לחלק בין נאבד שבלה, או באופן שכבר נאבד מהעולם, לבין לא נתייאש ועדיין קיים בעולם. - גדולה מזו כתב באו"ש פ"ז הל"א, שאם הס"ת נמצאת במקום רחוק ממנו ואינו יכול ללמוד ג"כ אינו מקיים, ועיין מהרי"ט ח"ב ה'. - ואם עיקר המצווה הוא הכתיבה ולא שיהיה לו, א"כ האיק מהני שליח ה"ז מצווה שבגופו, אא"כ נימא שמצות הכתיבה הוא הכתיבה לעצמו ולא רק שיהיה לו, אבל לא עצם מעשה הכתיבה בעצמותו, ועיין

אגרו"מ או"ח ח"א נ"ד א'. – וברמ"א מוכח כן להדיא שהרי כתב על לקח ס"ת שלא יצא ומ"מ כתב להדיא ששוכר סופר. – ובחיי אדם כלל ס"ח מסתפק כשיכול בעצמו אבל לשכור אחר יכתוב מהודר טפי. ובדובב מישרים מ"ז כתב שפשיטות שיתן לסופר, ועוד שכאשר השליח הוא בשכר אין בו מצוה בו יותר מבשלוחו. – ואי נימא שיש מעלה מיהת בפועל מאשר בשליח וכמבואר במחנ"א שכל פועל עדיף משליח ונחשב כעצמו, א"כ בסיום הס"ת למה שיכבד אחרים ויפסיד ממעלת המצוה לחלק מהפוסקים, [ועוד יש חיסרון בכיבוד אחרים שמבטל ומפסיד חלק מהמצוה, וכמ"ש"כ הש"ך חו"מ שפ"ב לענין מילה], – אמנם אפשר שתלוי האם בכל אות ואות מהכתיבה מקיים מעשה המצוה, אבל ודאי שכל עוד שלא סיים לגמרי לא עבד עיקר המצוה מיהת, וא"כ שלפחות הסיום ממש ישאיר לעצמו, – ועוד שהוא מחזי כמנומר, – ואם נותן לו חלק ממש א"כ נכנס לגידון של שותפות.

ג. מזמין ס"ת אצל סופר.

1. האם צריך לסכם עמו שיעשה להדיא עבורו או בשליחותו.
 2. והאם יש חילוק בין קונה אצל סופר שכותב מיוחד למי שריצה לקנות, לבין להזמין מיוחד אצל סופר.
 3. האם ראוי או צריך שיקנה את הקלף והדיי מהסופר, או לפחות שיקנה עבורו.
 4. לקח את הס"ת מהסופר ועדיין לא השתוו לגמרי על המחיר האם קיים את המצווה.
- גם אם המצוה הוא רק כתיבה ולוקח מהשוק אינו מקיים כלל, יש לדון האם גם עצם זה שמתרבה דרכו בעולם בכלל המצוה, ובפ"ת סק"ח דן שבכח"ג אינו נחשב כחוטף. – ועדיין יש לדון האם עדיף שיגדירו כפועל דעדיף משליח כמבואר במחנ"א. – ואם לא קנה את הקלף והדיי הרי הוא כותב בשל אחרים ורק קונהו, ובפרט אם אומן קונה בשבח כלי. – ובפמ"ג דן האם באיסורי הנאה מהני. – ובמנ"ח האם צריך שיהיה לכם, ונפק"מ לגזול, וכן נפק"מ כאשר הסופר עדיין עייל ונפיק אזווי, כלומר עדיין לא קיבל שכירותו.

ד. רוצה לקנות ס"ת חדש ואין לו כסף.

1. האם יכול לקחת הלואה על סמך שימכור את הס"ת הישן רק אחרי החדש.
 2. האם יש הבדל אם הס"ת הראשון כשר או מהודר.
 3. האם יש הבדל בזה בין ביהכנ"ס, או ס"ת של אדם פרטי.
 4. וכן האם יש חילוק בזה בין אם הציבור קנה את הס"ת או אדם פרטי הקדישו לבית הכנסת, או הפקידו.
 5. ישיבה שאין לה מקור לקניית ספרי לימוד, האם מותר להם למכור לצורך כך ס"ת.
 6. פושט רגל שיש לו ס"ת שמשמש או לא האם יכול לגבות ממנו,
- בס"א מבואר שאסור אפילו כדי לקנות חדש. – ב"ח ש"ך סק"ג גם אם ימכרנו רק אח"כ... – ובאור"ח סימן קנ"ג ס"י ב' דעות לענין שלו כל שלא הקדישו לרבים, ועיין במג"א סקכ"ב ובמ"ב סקס"א. – ובפ"ת שכאשר אינו עילוי בס"ת עצמו אסור. – וללמוד תורה מותר, וכדי לקנות ספרים בכלל, אש"א קנ"ג סקכ"ד, מ"ב סקס"ג. – ולענין פריעת חוב חו"מ סכ"ג, – ואם ע"י המכירה מתבטל המצוה, יש לעיין שדוחה ומבטל בידים כדי לפרוע, והאם לפי"ז זה רק דין שהבע"ח יכול לגבות אבל הוא עצמו אינו מגבהו, – וכן בלישא אשה נמצא מבטל בידים כדי לקיים לישא אשה או ללמוד תורה, אלא ששם מבואר שהוא מצוה חשובה.

ה. כשיש לו אפשרות לתמוך בעניים או לכתוב ס"ת.

1. מה עדיף.
 2. וכן להחזיק לומדי תורה.
 3. אם יש לו אפשרות רק לקנות ספרי לימוד או ס"ת מה יעדיף.
 4. והאם לאשה מותר למכור ס"ת שקיבלה בירושה.
- חיי אדם כלל ל"א מ"ט. וכעין זה בפ"ת סק"ה אמנם שם מיירי רק בנשים. - ובס"ח תתל"ו שעדיף ליתן לעניים, ויש לעיין אם הוא מצווה ממש כצורתו מה טעם הקדימה. - ובדעת קדושים ומקדש מעט דנו שלדעת הרא"ש גם אם כתיבת שאר ספרים הוא מפרטי המצווה כאשר לא יוכל לקיים שתיהם האם להעדיף שאר ספרים כי בהם ילמד. -וע"ע בפ"ת רפ"ב סקט"ז.

ו. אדם פרטי שיש לו ספרי לימוד ישנים, או חדשים בלתי שימושיים וכדו'.

1. האם מותר לו למכרם כדי לקנות אחרים, או סתם.
 2. והאם עדיף שיניחם בגניזה.
 3. בית הכנסת שתורמים לו ספרים שאינם נצרכים כ"כ, או שהביאו חדשים יותר מאותם ספרים, האם מותר למכור את הספרים.
 4. האם יש הבדל אם יקנו בכסף ספרים אחרים או ישתמשו בהם לצרכי בית הכנסת.
 5. כשקונה לעצמו ספרים האם יש עדיפות שיכרוך אותם לבד אם אפשר, וכן להזמין לבד בדפוס.
 6. כשיש לו ספרים ממהדורות ישנות מאוד, או שכבר בלו, האם יש ענין או חיוב, או מצוה, לקנות מהמהדורות החדשות יותר.
 7. כשקונה ספרי לימוד לילדיו האם עדיף שהוא יקנה להם מאשר יתן להם כסף לקנות.
 8. וכן כאשר קונה לחתניו ש"ס וכדו' האם עדיף שיתן להם כסף לקנות לבד.
 9. האם מן הראוי בשעת קניית ספרי לימוד לכוין לשם מצוות כתיבת ס"ת.
- נחלקו הפרישה, ב"ח, ש"ך, ועוד הביאם הפ"ת סק"י, בגדר המצוה לדעת הרא"ש, - וכן האם לדעתו אין מצוות כתיבת ס"ת. - ואם לדעת הרא"ש זוהי המצווה, ולחלק מהפוסקים זוהי עיקר המצווה ולחלק הוא רק כעין השלמת המצווה, א"כ שיקנה ספרים בעצמו ולא שיתנו לו. - וא"כ למכור אסור אפילו לצורך. - אמנם המ"ב קנ"ג סק"א כתב להתיר וחלק מהאופנים אולי תלוי ב' טעמים שהביא שם. - ואם כחוטף מהשוק והחיסרון של חוטף שאינו טורח, ממילא לטרוח בזה, ואולי ע"י כריכה וכדו', או שלא קשור למצוה כי אינו בכלל תיקון הספר משגיאה שאסור לקיימה, - ובנפש חיה יו"ד ע"ה הקשה שאם בקניה אינו מקיים א"כ ה"ה כאן. - וברקנטי כתב בביאור הכתיבה בעצמו שכשמשיקע יחפוץ יותר ללמוד, וכן לקיים, וא"כ אפשר שגם בכריכה וכדו'. - ולדעת החינוך מצות כתיבת ס"ת לכל יחיד הוא כדי שיהיה חדשים ולמען לא יקוצו ללמוד בו וא"כ יש גם ענין לחדש.

סימן רע"א

א. כיום שיש אפשרויות לעבד בצורה כימית.

1. האם צריך להשרות בסיד ושאר דברים שהוזכרו בחז"ל.
 2. האם יש זמן מסויים שחובה להשרות, או שתלוי בסימנים המופיעים על העור.
 3. ולהיפך שהה שיעור הזמן אבל לא הופיעו הסימנים.
 4. והאם בכל תוספת השלבים של עיבוד ע"י חומרים כימיים וחומציות שונות כדי להגיע לרמה מסוימת יותר של ריכוך ועיבוד וכדו' צריך לשמה או רק בעיקר העיבוד ההכרחי.
- האם מש"כ בס"ב וכיוצא בו עונה גם על חומרים כימיים שאין להם כל שייכות ודמיון להם אבל התוצאה שווה להיכן צריך להגיע עם העיבוד, ובמ"ב סק"ג דן לענין בדיעבד לעיכובא להניח עד שהשיער יפול מאליו, מנח"י ח"ט ס"ב. – ומה צריך לשמה, ש"ך סק"ב, חזו"א סימן ו' סק"א ד"ה והאידנא.

ב. נשפך שמן וכדו' על הקלף.

1. האם יכול לכתוב עליו.
 2. והאם מותר לכתחילה למשוך הברקה וכדו' ע"ג הקלף.
 3. והאם יש חילוק בין דבר שנשפך, או דבר שרק נשאר מראה, והאם תלוי בגדרי חציצה.
 4. והאם יש חילוק בין אם יכול לקלפו בפני עצמו או לא.
 5. והאם הקלף חייב להיות בצבע מסויים.
- פ"ת סק"א, שע"ת סק"ז, ומה שדן מדין חציצה בקסה"ס י"ב והגהות החת"ס עליו כתב שאינו תלוי בדיני חציצה אלא הרי"ז כאילו לא נכתב על הקלף,

ג. מסתפק אם עיבד לשמה.

1. האם יכול להשתמש בו לכתחילה ובדיעבד.
 2. והאם יש חילוק בין ס"ת לתו"מ.
 3. האם יכול לברך ולקרוא בס"ת שיש סיבה להסתפק האם עיבדו לשמה.
- ש"ך סק"א, פמ"ג ל"ב אש"א סק"ג, ביה"ל ד"ה וצריך, חזו"א ס"ו סק"א.

ד. נהיה נקב בקלף, ורוצה לתקנו ע"י מיתוח, או מטלית מתחתיו.

1. האם צריך לעשותו לשמה, והאם מעכב בדיעבד לשמה.
2. והאם בנתינה לתוך המים לפני הכנסת החומרים, צריך לעשות לשמה.
3. וכן כאשר מחלקו לב', וכן כאשר מסיר את השיער. האם צריך שיעשה לשמה.
4. והאם הוא מועיל אמירה לשמה.
5. בכל אלו אם אמר לשמה וכשהמשיך לעשות שאר דברים לא אמר האם מועיל האמירה שלהם.

6. וכן אם אמר בתחלת הבורק לשמה, או כל העשיות שהעשה יהיו לשמה, ולא התחיל מיד את העבודה,

גדולה"ק סק"י. - מק"מ ט"ו-ט"ז. - מ"ב סקכ"ז שעה"צ סקכ"ז מהנוב"י שרק מזמן נתינת המים, אמנם בחזו"א ס"ו סק"א כתב שאם האדם עצמו עושהו אפילו שאינו נכלל בכלל העיבוד ג"כ מהני אמירתו.

ה. קיימות לפניו שתי אפשרויות.

1. עור שחוטה של חיה, ונבילה של בהמה מה עדיף.

2. וכן עור שליל משחוטה מאשר מנבילה.

3. בשעת הדחק כשיש לו רק אפשרות לעשות מעור דג.

א"ר סקי"ט. קסת הסופר ס"ב אות ד'. - ולענין דג הרי ספק, אמנם הר"מ סתם שאסור, ברכ"י סק"א.

ו. יהודי התחיל בעיבוד ואחריו הגיע פועל אחר והמשיכו מבלי לומר כלום.

1. האם אינו נחשב לשמה.

2. והאם יש חילוק בין אם המשיכו מיד או למחרת וכדו'.

3. ומה דין היהודי עצמו שהמשיך למחרת מבלי לומר כלום.

4. והאם שונה כאשר הגוי המשיכו מיד, או למחרת.

5. ובכל הנ"ל האם יש חילוק בין עובד מזדמן לעובד קבוע במפעל.

6. כשכתוב שלט במפעל כל מה שאני עושה הוא לשם תפילין, או שמישהו מכריז בתחלת העבודה, האם מועיל לישראל, ולגוי.

7. והאם תלוי אם המכריז הוא הבעה"ב או האחראי וכדו' או סתם פועל מהצוות שמכריז על דעת עצמו.

8. התחיל הישראל לשמה והשאר ממשיך ע"י מכונה, או ע"י גוי שלא שמע כלל מהענין, האם מועיל.

בסימן י"א ס"א ד"ה שיאמר מבואר שכשאומר שעושה שכל מה שעושה מהני יותר מע"ד הראשונה. - חלק מהדברים מבוארים במ"ב סק"ל. - אם צריך לשמה בכל הפעולות, אלא שכל העושה על דעת הראשונה הוא המשכת הדעת, א"כ בגוי הרי גם להרא"ש רק על המלאכה הקלה אמרינן שעביד על דעת דישאל, אלא שהצד שמהני הוא כי המשכה אינו תלוי במחשבתו אלא הוא במציאות. - וכן לענין ישראל אחר ממשיכו, ולא ידע כלל שכבר הותחל המלאכה, ולא אמר ולא חשב כלל, האם הוטבע בתוכו כל העושה על דעת הראשונה. - ובפמ"ג אש"א סק"א לענין ישראל שהתחיל ואח"כ המשיך עכו"ם מבלי שצוהו כלל נשאר בצ"ע. - ובסוף הפמ"ג שם ציין לבי"ב וב"ח ביור"ד האם כשר בכה"ג. - אמנם בב"ח עצמו נראה שהחיסרון בכה"ג הוא כי איכא למימר שמא מעבדה להדיא שלא לשמה, ולולא כך היה מהני. - ובחזו"א מתבאר שבסת"ם היסוד שמהני ההמשך, כי גם סתמא מהני אחרי שנקבע שהכל כאן לשמה ולא שינו, והעכו"ם מאחר ואינו בזה לא שייך שיעשה בכוונת לשמה, וגם כשיחשוב לשמה לאו כלום הוא, אלא שאם לאו אדעתיה דנפשיה עביד אלא כל פעולתו הוא אחרי המצווה היה בעצם הכל מתייחס לתחלת הפעולה וכהמשך אחד גדול וממילא הלשמה הראשון היה מועיל. - ולכן בעצם עצם אמירת ישראל כשלעצמו לא מהני ורק כאשר הוא מצווה לעכו"ם ממש בתחלת המעשה והוא מעשה כל דהוא התחלה העצמו, מאחר ובכל דהוא מינכר עדיין ציויו של המשלח מתייחס התחלה לישראל וממילא הכל נגרר כהמשך. - ולהמבואר אפשר שאפילו בדבר שעושה הריכוך כבר קובע על הכל, אמנם אפשר שמ"מ כדי לקבוע על הכל צריך עבודה חשובה, - ומ"מ כשישראל עצמו עושה שזה מדין ע"ד הראשונה, אפילו שריה כל דהוא סגי, ואפשר שאפילו בהזמנה, כי

הקביעה שעור זה לס"ת יחיל על הכל, ודלא כהמ"ב, - וההמשך אפילו קוף, אמנם לפחות אין לו מחשבה הפכית, וממילא אין ראייה שהפמ"ג של עכ"ם חולק על דין זה. וכמבואר בפמ"ג עצמו שאם אח"כ הישראל סיים להדיא שלא לשמו ודאי לא מהני. - ואם לא היה מהני תחלתו לקבוע על הכל, בעצם היה צריך שבאותו פעולה שבה נגמר העיבוד יהיה לשמה, ולא שריה במים ולא בדבר שעשוהו דיפתרא דלא כהנוב"י. - אמנם בחזו"א מבואר שהאחרונים ביארו שלא כמותו אלא הוא נחשב שממשיך לעשות על דעת וסמך המחשבה הראשונה ולא שהוא המשכה ממילא. - וכן המ"ב חולק וכ"כ החזו"א וכמבואר במ"ב סימן י"א סק"ט ובביה"ל בארוכה שכל הנמשך גם לדעת הרא"ש לא מהני.

אמנם מ"מ מתבאר במ"ב שמהני גם לענין מה שהעכ"ם מוציא ומכניס שוב שעדיין נחשב לענין זה כפעולה אחת. - וממילא תלוי גם האם על דעת הראשונה מהני אפילו באופן שהאמירה היתה בדבר שאינו מעיקר מעשה העיבוד, או אפילו יותר מכך סתם פעולות ההכנה. - ובביה"ל י"א ד"ה לשמן מבואר שאפילו בכמה מיני עבודות מהני ע"ד הראשונה - ועיי"ש לענין ב' בנ"א. - עוד שם שעה"צ סק"ג שאפילו אם מעשה העיבוד ממשיך כמה ימים אמרינן ע"ד הראשונה. - עוד שם ביה"ל ד"ה שיאמר שאם אומר להדיא שהכל לשמה אי"צ לע"ד הראשונה.

וכן אם הבעלים רק עושים הסיום מבואר מהט"ז שמהני, ובנוב"י מבואר דסגי בעושהו דיפתרא היינו בדבר החשוב. - אבל בחזו"א ד"ה ובנוב"י הקשה שהגומר הוא העיקר. - אבל להט"ז המעלה הוא הסיום וכמתבאר בביה"ל ד"ה ולהרמב"ם, ולא מצד הוכיח סופו על תחלתו. - גר"א סק"ב שתלוי בהוכיח סופו. מקדש מעט סק"ז,